

ΠΑΝΤΕΙΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

PANTEION UNIVERSITY OF SOCIAL AND POLITICAL SCIENCES

ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΚΑΙ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ

ΤΜΗΜΑ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ «Ψυχολογία»

Κατεύθυνση «Ταυτότητες και διαπροσωπικές σχέσεις»

**«Πρόσφυγες: Ο ρόλος της κοινωνικής μνήμης στη διαμόρφωση μιας νέας
ταυτότητας»**

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Σινάκου Ελένη

Αθήνα, 2020

Τριμελής επιτροπή

Άννα Μαντόγλου, Καθηγήτρια Παντείου Πανεπιστημίου (Επιβλέπουσα)

Παναγιώτης Κορδούτης, Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου

Άννα Τουλουμάκου, Μεταδιδακτορική Υπότροφος, Πάντειο Πανεπιστήμιο

Copyright© Σινάκου Ελένη, 2020

All rights reserved. Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας πτυχιακής εργασίας εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της διπλωματικής εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τον συγγραφέα.

Η έγκριση διπλωματικής εργασίας από το Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών δε δηλώνει αποδοχή των γνώμων του συγγραφέα.

*Τι με κοιτάς; Τι με λυπάσαι;
Είμαι εκείνο που δεν θέλεις να θυμάσαι*

*Ήμουν στη Σμύρνη όταν πηδάγανε στα πλοία
σε ένα υπόγειο στο Ιράκ όταν γκρεμίστηκε
τριών χρόνων με βομβαρδίσαν στη Συρία
στο Βελιγράδι έγινα στάχτη που σκορπίστηκε*

*Μη με κοιτάς ζητώ συγγνώμη
Δε μου ζητήσαν ούτε μια φορά τη γνώμη*

*Δεν με ρωτήσανε να γεννηθώ αν θέλω
Ούτε αν θέλω να με δείξουν στις ειδήσεις
Απ' την ανατολή έτυχε να ανατέλλω
Και έτσι να δύσω σε κάποια γωνιά της δύσης
Σπύρος Γραμμένος, «Τι Με Κοιτάς», 2016*

Ευχαριστίες

Ευχαριστώ θερμά την Μη Κυβερνητική Οργάνωση Praksis και, πιο συγκεκριμένα, το Κέντρο Ημερήσιας Υποδοχής Αστέγων στην Αθήνα, που συνέβαλλε στην πραγματοποίηση της παρούσας έρευνας μέσω της παροχής του χώρου όπου έλαβαν χώρα οι συνεντεύξεις, καθώς και μέσω της διάθεσης διερμηνέων Αραβικών όπου κρινόταν απαραίτητο.

Περιεχόμενα

Περίληψη.....	7
Abstract	8
Εισαγωγή.....	9
Στόχος.....	9
Ιστορικό πλαίσιο	9
Θεωρητικό υπόβαθρο	10
<i>Κοινωνική μνήμη</i>	10
<i>Κοινωνική λήθη</i>	12
<i>Νοσταλγία</i>	12
<i>Ταυτότητα</i>	13
<i>Κοινωνική μνήμη και Ταυτότητα</i>	15
Ερευνητικά Δεδομένα	16
Ερευνητικά Ερωτήματα – Υποθέσεις.....	17
Μέθοδος	18
Δείγμα.....	18
Εργαλείο	20
Διαδικασία.....	20
Συζήτηση.....	32
Βιβλιογραφία.....	41
Παράρτημα.....	46

Πίνακες

Πίνακας 1. Χαρακτηριστικά του δείγματος	19
Πίνακας 2. Ταυτότητα στη Συρία	21
Πίνακας 3. Μνήμες	23
Πίνακας 4. Λήθη	23
Πίνακας 5. Νοσταλγία	24
Πίνακας 6. Πρώτη εντύπωση στην Ελλάδα	25
Πίνακας 7. Πρώτη συναναστροφή με Έλληνες	26
Πίνακας 8. Ταυτότητα στην Ελλάδα	27
Πίνακας 9. Θετικά στοιχεία στη χώρα υποδοχής	29
Πίνακας 10. Αρνητικά στοιχεία στη χώρα υποδοχής	30
Πίνακας 11. Μελλοντικές προσδοκίες	31

Περίληψη

Η παρούσα έρευνα έχει ως στόχο να αναδείξει τη σχέση ανάμεσα στην κοινωνική μνήμη και τις διαδικασίες της (λήθη και νοσταλγία) και την ταυτότητα. Η βιβλιογραφία έχει αναδείξει αυτή τη σχέση, σύμφωνα με την οποία οι μνήμες – εκούσιες και ακούσιες – διαμορφώνουν την ταυτότητα του ατόμου, αλλά και η ταυτότητα επηρεάζει το τί επιλεγεί να θυμάται το άτομο. Το προσφυγικό είναι ένα κοινωνικό ζήτημα που απασχολεί τα τελευταία χρόνια την ελληνική κοινωνία, λόγω των προσφυγικών ροών στη χώρα έπειτα από τον πόλεμο στη Συρία. Πρόκειται για ένα αντικείμενο που δεν έχει ερευνηθεί στο παρελθόν και, για αυτό το λόγο, ως δείγμα της έρευνας επιλέχθηκαν Σύριοι πρόσφυγες που ζουν στην Αθήνα τα τελευταία χρόνια. Πιο συγκεκριμένα, άνδρες και γυναίκες από τη Συρία κλήθηκαν να απαντήσουν σε ημι-δομημένες συνεντεύξεις, ώστε να αναδειχθεί η σχέση ανάμεσα στη μνήμη και την ταυτότητα που διαμορφώνουν στην Ελλάδα. Ως ερευνητική υπόθεση τέθηκε ότι οι μνήμες των προσφύγων θα συμβάλλουν, αφενός, στη διατήρηση της ταυτότητας που είχαν στη χώρα καταγωγής τους, και αφετέρου, στον εμπλουτισμό της στην ελληνική κοινωνία. Ύστερα από την εφαρμογή της θεματικής ανάλυσης στις συνεντεύξεις, εξήχθησαν συμπεράσματα που ανέδειξαν την επίδραση της μνήμης στον προσφυγικό πληθυσμό και την πλήρη αφομοίωση του στη χώρα σε μικρότερο ή μεγαλύτερο βαθμό.

Λέξεις κλειδιά: κοινωνική μνήμη, λήθη, νοσταλγία, ταυτότητα, πρόσφυγες

Abstract

The purpose of the present study is to elucidate the relationship between social memory and its processes (forgetfulness and nostalgia) and identity. Literature has highlighted this relationship, according to which memories — inaudible and unintentional — shape the identity of the individual, but identity also influences what one chooses to remember. Refugees are a social issue that has been of concern to Greek society in recent years, due to refugee flows in the country after the war in Syria. This is an object that has not been investigated before, and for this reason Syrian refugees living in Athens in recent years have been selected as a sample. Specifically, Syrian men and women were invited to respond to semi-structured interviews in order to highlight the relationship between memory and identity they form in Greece. As a research hypothesis it was assumed that the memories of the refugees would contribute, on the one hand, to maintaining their identity in their country of origin and, on the other hand, to enrich it in Greek society. Following the application of the thematic analysis to the interviews, conclusions were drawn which highlighted the impact of memory on the refugee population and its full assimilation into the country to a lesser or greater extent.

Keywords: social memory, forgetfulness, nostalgia, identity, refugees

Εισαγωγή

Στόχος

Το προσφυγικό ζήτημα έχει απασχολήσει τα τελευταία χρόνια την ελληνική κοινωνία τόσο σε πολιτικό όσο και σε κοινωνικό επίπεδο. Το επιστημονικό και ερευνητικό ενδιαφέρον για το συγκεκριμένο θέμα άρχισε να ανθίζει την τελευταία διετία, με ελάχιστες έρευνες σχετικά με την ταυτότητα που διαμορφώνουν οι πρόσφυγες στην Ελλάδα. Πιο συγκεκριμένα, αφού έκλεισε η Ευρώπη τα σύνορα προς τις άλλες χώρες, χιλιάδες πρόσφυγες εγκλωβίστηκαν στην Ελλάδα και κλήθηκαν να ξεκινήσουν μία νέα ζωή, ανακατασκευάζοντας την μέχρι τώρα ταυτότητά τους. Με αφορμή την προαναφερόμενη διαδικασία διαπραγμάτευσης και ανακατασκευής της ταυτότητας τού συγκεκριμένου πληθυσμού, στόχος της παρούσας έρευνας είναι να αναδείξει τη σχέση που υπάρχει ανάμεσα στην κοινωνική μνήμη και στη διαμόρφωση της νέας ταυτότητας των προσφύγων. Πιο συγκεκριμένα, θα ερευνηθεί αν οι μνήμες -εκούσιες και ακούσιες- των προσφύγων συμβάλλουν στη διαμόρφωση μιας νέας ταυτότητας στη χώρα υποδοχής ή αν ενισχύουν και διατηρούν την ταυτότητα που είχαν στη χώρα προέλευσής τους. Πρόκειται για ένα ζήτημα πολύ επίκαιρο, αλλά και για μία σχέση που δεν έχει μελετηθεί έως τώρα στον προσφυγικό πληθυσμό της Ελλάδας. Είναι σημαντικό να εντοπιστεί η σχέση μεταξύ των δύο αυτών εννοιών (κοινωνική μνήμη και ταυτότητα), καθώς θα αντληθούν πληροφορίες για τον επιπολιτισμό των προσφύγων στην ελληνική κοινωνία μακροπρόθεσμα.

Παρακάτω, θα παρουσιαστούν το ιστορικό πλαίσιο της προσφυγικής εισροής στην Ελλάδα, το θεωρητικό πλαίσιο της κοινωνικής μνήμης, της ταυτότητας και της μεταξύ τους σχέσης, καθώς και πρόσφατα ερευνητικά δεδομένα για τον προσφυγικό πληθυσμό. Στη συνέχεια, θα παρουσιαστεί η μεθοδολογία της έρευνας, η ίδια η έρευνα και τα αποτελέσματά της. Στο τέλος, θα παρατεθεί η συζήτηση των ευρημάτων, οι περιορισμοί της έρευνας και κάποιες σκέψεις για μελλοντική διερεύνηση.

Ιστορικό πλαίσιο

Σύμφωνα με τη σύμβαση της Γενεύης, που υπογράφηκε το 1951, ως πρόσφυγας ορίζεται ο άνθρωπος που έχει φόβο δίωξης λόγω των πολιτικών, θρησκευτικών ή άλλων πεποιθήσεων, ή φοβάται για τη ζωή του (UNHCR, 1951).

Το 2011, ο πόλεμος στη Συρία μεταξύ του Ελεύθερου Στρατού, της κυβέρνησης Άσαντ και του ISIS ανάγκασε το μεγαλύτερο ποσοστό των γηγενών να εγκαταλείψουν βίαια τη χώρα τους και να αναζητήσουν μια νέα και ασφαλή ζωή σε διάφορες χώρες της Ευρώπης (Rodgers, Gritten, Offer & Asare, 2016). Από το 2015 έως τώρα, σύμφωνα με τα στοιχεία της Ύπατης Αρμοστείας, έχουν περάσει από την Ελλάδα περίπου ένα εκατομμύριο πρόσφυγες από διάφορες χώρες της Ασίας, κυρίως από την Συρία, το Ιράκ και το Πακιστάν (UNHCR, 2019). Πρώτη χώρα υποδοχής για όλους αυτούς τους πληθυσμούς υπήρξε η Ελλάδα, την οποία προσέγγιζαν είτε μέσω των υδάτινων (νησιά Ανατολικού Αιγαίου) είτε μέσω των χερσαίων (Εβρος) συνόρων της, με απώτερο στόχο τη μετακίνησή τους προς τις χώρες της Βόρειας Ευρώπης, όπου θα εξασφάλιζαν επαγγελματική και οικονομική απορρόφηση. Πολλοί από αυτούς κατάφεραν να φτάσουν στην Γερμανία και σε άλλες χώρες, αλλά ένα μεγάλο ποσοστό αυτών εγκλωβίστηκε στην Ελλάδα, όταν, το 2016, έκλεισαν τα σύνορα προς την Ευρώπη. Οι κυβερνήσεις των προαναφερόμενων χωρών έκριναν ότι αδυνατούν να διαχειριστούν τις εισροές των προσφύγων οικονομικά και κοινωνικά, κλείνοντας, έτσι κάθε δίοδο προς αυτές (CNN Greece, 2016). Τόσο η ελληνική κοινωνία όσο και οι ίδιοι οι πρόσφυγες κλήθηκαν να διαχειριστούν τη συγκεκριμένη νέα συνθήκη με ελάχιστους οικονομικούς και πόρους. Δημιουργήθηκαν στρατόπεδα ή χώροι διαμονής (camps) για την προσωρινή φιλοξενία των προσφύγων, τα οποία όμως σύντομα δεν μπορούσαν να καλύψουν τον μεγάλο όγκο εισροών. Μη κυβερνητικές οργανώσεις, αλλά και ευρωπαϊκή βοήθεια, ανέλαβαν να τοποθετήσουν ένα μεγάλο αριθμό προσφύγων σε διαμερίσματα ή ξενώνες. Με αυτό τον τρόπο, ξεκίνησε η μονιμοποίηση της εγκατάστασής τους στην ελληνική κοινωνία χωρίς, μάλιστα, περιθώρια και δυνατότητα εξόδου από τη χώρα. Οι πρόσφυγες μέσα σε ένα σύντομο χρονικό διάστημα, μετά από την άφιξή τους, κλήθηκαν να ανταπεξέλθουν στα κοινωνικά, πολιτικά και οικονομικά δεδομένα της Ελλάδας και να ακολουθούν τους κανόνες του καινούριου πολιτισμικού πλαισίου, προκειμένου να συνυπάρξουν με τους γηγενείς.

Θεωρητικό υπόβαθρο

Κοινωνική μνήμη

Η κοινωνική μνήμη αποτελεί τον πρώτο βασικό άξονα διερεύνησης της παρούσας έρευνας. Ορίζεται ως η μεταβίβαση, από γενιά σε γενιά, θετικών ή αρνητικών

γεγονότων που ήταν σημαντικά για το άτομο ή την κοινωνία (Halbwachs, 1968/2013; Μαντόγλου, 2005). Οι μνήμες δημιουργούνται και διατηρούνται μέσα από την υπαγωγή τού ατόμου σε διάφορες ομάδες, και αυτό είναι που τής δίνει την κοινωνική της διάσταση. Το άτομο δεν μπορεί να υπάρξει χωρίς το κοινωνικό του πλαίσιο και, επομένως, η μνήμη δεν δύναται να έχει υπόσταση χωρίς αυτό (Halbwachs, 1968/2013). Μεταβιβάζεται από γενιά σε γενιά, μέσα από την επικοινωνία των κοινωνικών υποκειμένων (ατόμων και ομάδων) και για αυτό το λόγο πρόκειται για μία δυναμική διαδικασία και όχι για μία στατική αφήγηση (Middleton & Edwards, 1997). Το παρελθόν που κληροδοτείται στις επόμενες γενιές είναι βιωμένο ή/και αφηγημένο και περιλαμβάνει εικόνες, συναισθήματα, σκέψεις και ιδέες (Paez, Insua, & Vergara, 1992). Η κοινωνική μνήμη δεν είναι απλώς μία στατική αποθήκευση του παρελθόντος. Πρόκειται για μία αναπαραστασιακή κατασκευή, που χρησιμοποιεί το παρελθόν για να οικοδομήσει το παρόν του ατόμου ή μίας ομάδας (Jaisson, 1999). Είναι σκόπιμο να διευκρινιστεί σε αυτό το σημείο ότι το παρελθόν δεν παρουσιάζεται και δεν επικοινωνείται αυτούσιο, αλλά ανακατασκευάζεται με τα μάτια του παρόντος (Jodelet, 1992; Bartlett, 1954).

Η αυτοβιογραφική μνήμη αποτελεί ένα κομμάτι της μνήμης που αφορά περισσότερο το άτομο. Πρόκειται για το σύνολο των βιωμένων γεγονότων που καθόρισαν σημαντικά το άτομο (Auriat, 1996; Μαντόγλου, 2011). Δεν αφορά γεγονότα που μεταβιβάστηκαν στο άτομο, αλλά γεγονότα που έχει βιώσει το ίδιο, είτε αυτά είναι θετικά είτε αρνητικά. Οι μνήμες αυτές διαμορφώνουν την ταυτότητα του κοινωνικού υποκειμένου και του προσφέρουν μια αίσθηση συνέχειας (Piolino, Desgrandes, & Eustache, 2000). Βέβαια, τα βιωμένα γεγονότα δεν παρουσιάζονται με τον ίδιο τρόπο όσο το άτομο εξελίσσεται, αλλά αντίθετα αλλάζουν όσο αλλάζει και το άτομο και τα θυμάται σύμφωνα με την παρούσα κατάσταση και ταυτότητά του (Misztal, 2003). Το άτομο αποκτά γνώση για τον εαυτό του μέσα από την ενθύμηση των παρελθοντικών βιωμάτων του, τα οποία έχει ζήσει με άλλους ανθρώπους. Προκύπτουν και περιορίζονται στον στενό κοινωνικό κύκλο του ατόμου, όπως η οικογένεια, οι φίλοι, οι παρέες και ο επαγγελματικός κύκλος (Halbwachs, 1968/2013). Για το λόγο αυτό, η αυτοβιογραφική μνήμη θεωρείται κοινωνική, καθώς συγκροτείται από την υπαγωγή του ατόμου σε διάφορες ομάδες (Olick, 1999; Halbwachs, 1968/2013).

Η εθνική μνήμη, τέλος, αποτελεί την πιο ευρεία μορφή κοινωνικής μνήμης. Αφορά το ιστορικό παρελθόν που μοιράζεται ένα έθνος και κληροδοτείται στις επόμενες γενιές (Halbwachs, 1968/2013). Σχηματίζεται από γεγονότα που έπαιξαν σημαντικό ρόλο για το έθνος και προκάλεσαν αλλαγές, θετικές ή αρνητικές. Τα γνωρίζουμε μέσα από εθνικές γιορτές και επετείους, τα βιβλία και τις ιστορίες όσων βίωσαν ή έμαθαν μέρος αυτών. Διατηρούνται στη μνήμη, αλλά ανακατασκευάζονται και επικοινωνούνται με βάση το παρόν, ακόμη και αν αυτό σημαίνει ότι οι άνθρωποι δεν τα βίωσαν με τον ίδιο τρόπο. Σημαντικό ρόλο στην εθνική μνήμη διαδραματίζει το γενεακό φαινόμενο. Πιο συγκεκριμένα, οι άνθρωποι που βιώνουν κοινές πολιτικές, κοινωνικές και πολιτισμικές εμπειρίες σε ένα χωροχρονικό πλαίσιο είναι αυτοί που θα διαμορφώσουν και τη μνήμη του έθνους για τη συγκεκριμένη περίοδο και θα τη μεταβιβάσουν στις επόμενες γενιές (Mannheim, 1990). Από την άλλη, χρειάζεται να περάσουν τρεις γενιές προκειμένου να «ξεχαστούν» δυσάρεστα γεγονότα (Deschamps, Paez, & Pennebaker, 2002).

Κοινωνική λήθη

Στον αντίποδα της κοινωνικής μνήμης είναι η κοινωνική λήθη, όπου το άτομο υποθετικά λησμονεί και διαγράφει από το παρελθόν του γεγονότα δυσάρεστα, με αρνητικές συνέπειες για το ίδιο ή την ομάδα υπαγωγής του. Η κοινωνική λήθη δεν αναφέρεται σε κάποια βλάβη της μνήμης, αλλά αποτελεί μία ακόμη μορφή μνήμης και προϋπόθεση αυτής (Halbwachs, 1968/2013). Πρόκειται για μια συνειδητή στρατηγική της μνήμης, σύμφωνα με την οποία αποσιωπούνται κάποια γεγονότα του παρελθόντος (Μαντόγλου, 2005). Αυτό συμβαίνει είτε επειδή είναι δυσάρεστα είτε επειδή πλέον δεν συμβαδίζουν και δεν συμφωνούν με την κοινωνικοπολιτική κατάσταση και τις νόρμες του παρόντος (Halbwachs, 1968/2013). Για το λόγο αυτό τέτοιες μνήμες περνούν στην κοινωνική λήθη με ένα ακούσιο περιεχόμενο. Η κοινωνική λήθη είναι μέρος της κοινωνικής μνήμης και κληροδοτείται και αυτή στις επόμενες γενιές (Auge, 1998), με τον τρόπο που αναφέρθηκε παραπάνω.

Νοσταλγία

Η νοσταλγία ορίζεται ως μία έντονη συναισθηματική επιθυμία για το παρελθόν (Sedikides, Wildschut, Routledge, Arndt, Hepper, & Zhou, 2015), με ατομική και κοινωνική διάσταση (Wildschut, Bruder, Robertson, Van Tilburg, & Sedikides, 2014). Από κοινωνιοψυχολογική άποψη, η νοσταλγία αποτελεί δυναμική διαδικασία

και στρατηγική της μνήμης, καθώς αφορά γεγονότα του παρελθόντος (θετικά ή αρνητικά) που αξιακά μοιράζεται μια κοινωνία και κληροδοτεί στις επόμενες γενιές (Laurens & Roussiau 2002; Negura & Lungu, 2011). Το ιδιαίτερο χαρακτηριστικό της νοσταλγίας, που τη διαχωρίζει από την κοινωνική μνήμη, είναι το συναισθηματικό απότοκο, το γλυκόπικρο συναίσθημα, που προκαλεί στα άτομα, όταν μνημονικά επικοινωνούν με το παρελθόν τους. Επιπλέον, με τη συμβολή της νοσταλγίας το παρελθόν εξιδανικεύεται και λειτουργεί ως παρηγοριά για το άτομο ή την ομάδα σε δύσκολες στιγμές του παρόντος (Batcho, 1998). Με αυτό τον τρόπο, γίνεται εμφανής η διττή χρησιμότητα της νοσταλγίας: αφενός διατηρεί ζωντανό το παρελθόν στο παρόν, αφετέρου προστατεύει και ενισχύει τα άτομα σε δυσχερείς συνθήκες (Deschamps, Paez, & Pennebaker, 2002; Laurens, 2002).

Η νοσταλγία φαίνεται να παίζει πολύ σημαντικό ρόλο στην προσαρμογή προσφυγικών και μεταναστευτικών πληθυσμών σε μία νέα χώρα διαμονής (Cox, 1988; Jackson, 1986). Η πρώτη επαφή του ατόμου με μία νέα χώρα προκαλεί άγχος, αρνητικά συναισθήματα και δυσκολίες κοινωνικής προσαρμογής, τα οποία καλείται να αντιμετωπίσει άμεσα και σύντομα (Miyazawa, 2012; Volkan, 1999). Σε αυτές τις περιπτώσεις η νοσταλγία καλείται να συνδράμει σε αυτό το δύσκολο έργο. Αφενός, διατηρεί και ενισχύει τα θετικά συναισθήματα του ατόμου μέσω της εξιδανικευμένης παρουσίας και ενθύμησης του παρελθόντος του (Loveday, 2014). Αφετέρου, η θετική χροιά της ατομικής και κοινωνικής μνήμης του ατόμου, συμβάλλει στη διαμόρφωση μιας νέας ταυτότητας στη νέα χώρα (Bellelli & Amatulli, 1997).

Ταυτότητα

Ο δεύτερος άξονας διερεύνησης αφορά την ταυτότητα, η οποία διαχωρίζεται σε ατομική, κοινωνική και εθνική. Η ατομική ταυτότητα περικλείει όλα τα στοιχεία που οδηγούν το άτομο στη συνειδητοποίηση της ιδιαίτερης ατομικότητας και μοναδικότητάς του (Lipiansky, 1992). Παρέχει πληροφορίες για τη δόμηση του εαυτού και αφορά την αυτοαντίληψη και την εικόνα που έχει το άτομο για τον εαυτό του. Δημιουργείται από την παιδική ηλικία και εξελίσσεται όσο το άτομο μεγαλώνει και βιώνει εμπειρίες. Δεν περιλαμβάνει μόνο ιδιοσυγκρασιακά στοιχεία και στοιχεία προσωπικότητας, αλλά, και ενδιαφέροντα, αξίες, πεποιθήσεις και συμπεριφορές (Sedikides, Gaertner, Luke, O'Mara, & Gebauer, 2013). Στόχος του ατόμου είναι να διατηρεί θετική την αυτοεικόνα και την αυτοαντίληψή του.

Η κοινωνική ταυτότητα ορίζεται από τους Tajfel και Turner (1979) ως η εικόνα που αποκτά το άτομο για τον εαυτό του μέσα από την υπαγωγή του σε διάφορες κοινωνικές ομάδες. Περιλαμβάνει τόσο τον αυτοπροσδιορισμό τού ατόμου, όσο και τον ετεροπροσδιορισμό του από τα μέλη άλλων ομάδων. Η θεωρία της κοινωνικής ταυτότητας που ανέπτυξαν οι δύο επιστήμονες αναφέρει χαρακτηριστικά ότι το άτομο αποκτά γνώση για τον εαυτό του και διαμορφώνει την αυτοαντίληψη του μέσα από τις ομάδες στις οποίες υπάγεται στη διάρκεια της ζωής του, καθώς και μέσα από τον τρόπο που τα υπόλοιπα μέλη το αξιολογούν. Στόχος του ατόμου είναι να διατηρεί θετική την κοινωνική του ταυτότητα, καθώς αυτό συμβάλλει στη διατήρηση και την ενίσχυση της αυτοεικόνας του (Tajfel & Turner, 1979). Αυτό επιτυγχάνεται μέσα από τη σύγκριση της ομάδας που ανήκει το άτομο με άλλες εξω-ομάδες. Τα αποτελέσματα της σύγκρισης θα καθορίσουν και τη θετική ή αρνητική χροιά της κοινωνικής ταυτότητας του ατόμου. Μία αρνητική κοινωνική ταυτότητα θα οδηγήσει το άτομο είτε σε σύγκριση με κατώτερες ομάδες είτε σε υπαγωγή σε νέα ομάδα και σε υιοθέτηση μιας νέας ταυτότητας (Tajfel & Turner, 1979). Είναι άλλωστε γνωστό ότι τόσο η ατομική όσο και η κοινωνική ταυτότητα αλλάζουν και ανακατασκευάζονται όσο το άτομο αναπτύσσεται και αλληλεπιδρά με διαφορετικούς ανθρώπους και ομάδες (Wetherell & Maybin, 1996). Αναφορικά με τους προσφυγικούς πληθυσμούς, το συγκεκριμένο ζήτημα αναδύεται πολύ συχνά όταν φτάνουν στη νέα χώρα υποδοχής. Πιο συγκεκριμένα, οι πρόσφυγες καλούνται να επιλέξουν αν θα διατηρήσουν την ήδη υπάρχουσα ταυτότητά τους ή αν θα υιοθετήσουν την ταυτότητα της νέας κοινωνίας που πρόκειται να ζήσουν. Αυτό εξαρτάται από τις συγκρίσεις που κάνουν με την κυρίαρχη κοινωνική ομάδα αλλά και από την αλληλεπίδραση που έχουν με τους γηγενείς (Berry, 1999). Συνήθως, όμως, ξεκινούν τη νέα ζωή προσπαθώντας να διατηρήσουν την προηγούμενη ατομική και κοινωνική ταυτότητα, αλλά σύντομα την ανακατασκευάζουν και υιοθετούν αυτή της χώρας υποδοχής, προκειμένου να συνυπάρξουν με τους γηγενείς (Gordon, 1964; Berry, 1999). Με τον όρο επιπολιτισμοποίηση περιγράφεται επιστημονικά η παραπάνω διαδικασία, σύμφωνα με την οποία ο νεοεισερχόμενος πληθυσμός καλείται να επιλέξει αφενός αν θα διατηρήσει ή όχι την ταυτότητά του, αφετέρου ποιο θα είναι το επίπεδο αλληλεπίδρασης με τον γηγενή πληθυσμό (Berry, 1997/2006). Διακρίνονται τέσσερις στρατηγικές επιπολιτισμοποίησης, σύμφωνα με τις οποίες πραγματοποιείται α) ενσωμάτωση, όταν το άτομο επιθυμεί να διατηρήσει τα

πολιτισμικά του χαρακτηριστικά και ταυτόχρονα να εμπλακεί στο ευρύτερο πολιτισμικό πλαίσιο της κυρίαρχης κουλτούρας, β) αφομοίωση, όταν το άτομο επιθυμεί αποκλειστικά τη συμμετοχή του στην κυρίαρχη κουλτούρα, χωρίς να διατηρεί την ταυτότητα και τα χαρακτηριστικά του πολιτισμού από τον οποίο προέρχεται, γ) διαχωρισμός, όταν το άτομο προτιμά να διατηρήσει αυτούσια την πολιτισμική του ταυτότητα και δεν επιθυμεί τη συναναστροφή με την κυρίαρχη κουλτούρα και δ) περιθωριοποίηση, όταν το άτομο δεν επιθυμεί ούτε τη διατήρηση των πολιτισμικών του χαρακτηριστικών, αλλά ούτε και την εμπλοκή του με τον κυρίαρχο πολιτισμικό πλαίσιο (Berry, 1997/ 2006).

Τέλος, η εθνική ταυτότητα είναι η πιο γενικευμένη μορφή ταυτότητας. Πρόκειται για τη γνώση του ατόμου ότι ανήκει σε ένα έθνος και μοιράζεται κοινά στοιχεία με τους υπόλοιπους ομοεθνείς (Billig, 1995). Το έθνος για το άτομο είναι η ανώτερη υπαγωγή σε ομάδα που περιλαμβάνει τη γνώση για την ιστορία της πατρίδας, κοινές εθιμοτυπικές πρακτικές που προάγουν την αίσθηση της ενότητας, συναισθήματα υπερηφάνειας για το έθνος και παρόμοιες αντιλήψεις και αναπαραστάσεις μεταξύ των ομογενών. Η εθνική ταυτότητα θεωρείται υπερκείμενη των άλλων ταυτοτήτων του ατόμου (Moscivici, 1988; Μαντόγλου, 2010) καθώς, όταν διακυβεύεται η ακεραιότητά της, όλες οι υπόλοιπες ταυτότητες του ατόμου μετριάζονται και προεξάρχει η εθνική (Rosa & Mormino, 2002). Για το λόγο αυτό, η εθνική ταυτότητα δεν αλλάζει τόσο εύκολα όσο η ατομική και η κοινωνική, αλλά χρειάζονται τρεις γενιές για να επέλθει η αλλαγή (Deschamps, Paez, & Pennebaker, 2002).

Κοινωνική μνήμη και Ταυτότητα

Στόχος της συγκεκριμένης έρευνας, όπως προαναφέρθηκε, είναι να ελεγχθεί η επίδραση της εκούσιας και ακούσιας κοινωνικής μνήμης στην ανακατασκευή της ταυτότητας των Σύριων προσφύγων που διαβιούν τα τελευταία χρόνια στην Αθήνα. Οι δύο έννοιες που μας ενδιαφέρουν και παρουσιάστηκαν παραπάνω ξεχωριστά, φαίνεται ότι σχετίζονται άμεσα μεταξύ τους. Αρχικά, η μνήμη στο σύνολο των διαδικασιών της (μνήμη, λήθη, νοσταλγία) διαμορφώνει και καθορίζει την ταυτότητα του ατόμου σε όλα τα επίπεδά της, αλλά και η ταυτότητα καθορίζει τι θα θυμάται/ λησμονεί το άτομο (Bertrand, 1975; Candau, 1998; Licata, Klein, & Gely, 2007). Είναι σημαντικό να καταστεί εξαρχής σαφές ότι όπου αναφέρεται η μνήμη

εννοούνται και η λήθη και η νοσταλγία, καθώς αποτελούν αναπόσπαστο κομμάτι της. Επομένως, η μνήμη διαμορφώνει την ταυτότητα του ατόμου, καθώς το πληροφορεί για το παρελθόν του, του παρέχει μία αίσθηση συνέχειας και συνείδηση του εαυτού μέσα στο χρόνο (Candau, 1996; Haas & Jodelet, 1999). Πιο συγκεκριμένα, η αυτοβιογραφική μνήμη προσδιορίζει την ατομική ταυτότητα, η κοινωνική μνήμη την κοινωνική ταυτότητα και η εθνική μνήμη την εθνική ταυτότητα. Τόσο τα άτομα, όσο και οι ομάδες στις οποίες υπάγονται, αλλά και το έθνος βασίζονται στις μνήμες και λησμονιές του παρελθόντος για την απόκτηση της παροντικής τους ταυτότητας (Halbwachs, 1968/2013; Piolino, Desgrandes, & Eustache, 2000; Misztal, 2003).

Από την άλλη πλευρά, και η ταυτότητα καθορίζει τις εκούσιες και ακούσιες μνήμες του ατόμου ή της ομάδας. Όπως αναφέρει και η θεωρία της κοινωνικής ταυτότητας, στόχος είναι η διατήρηση μιας θετικής αυτοεικόνας (Tajfel & Turner, 1979). Αυτό επιτυγχάνεται μέσα από την επιλεκτική λειτουργία της μνήμης. Το άτομο και η ομάδα επιλέγει τι θα θυμάται και τι θα λησμονεί από το παρελθόν με απώτερο στόχο τη διατήρηση και την ενίσχυση της θετικής της αυτοαντίληψης (Legg, 2004; Μαντόγλου, 2010). Θετικά γεγονότα του παρελθόντος διατηρούνται στη μνήμη, ενώ τα αρνητικά αποσιωπούνται. Με αυτό τον τρόπο προστατεύεται το άτομο και η ενδοομάδα, καθώς επίσης η σύγκριση με τις εξωομάδες είναι πολύ πιο πιθανό να είναι υπέρ της ενδοομάδας (Licata, Klein, & Gely, 2007).

Τέλος, η μνήμη, η λήθη και η νοσταλγία είναι δυναμικές διαδικασίες που βρίσκονται σε συνεχή αλληλεπίδραση με το παρόν (Jodelet, 1992; Bartlett, 1954). Οι πληροφορίες που αντλεί το άτομο από και για το παρελθόν του, οι αξίες και οι αντιλήψεις που κληροδοτούνται στις νέες γενιές, τα θετικά ή αρνητικά στοιχεία που το άτομο και η ομάδα επιλέγει να θυμάται, να λησμονεί ή να νοσταλγεί διαμορφώνουν το παρόν του. Από την άλλη πλευρά, το άτομο βλέπει το παρελθόν μέσα από τα μάτια του παρόντος και το αξιολογεί, το αναδιαμορφώνει και το επικοινωνεί σύμφωνα με τις αξίες και τις καταστάσεις που βιώνει στην κοινωνική του πραγματικότητα.

Ερευνητικά Δεδομένα

Όπως προαναφέρθηκε, το επιστημονικό και ερευνητικό ενδιαφέρον για το προσφυγικό ζήτημα άρχισε να ανθεί τα τελευταία χρόνια, με αποτέλεσμα να μην υπάρχουν πολλές έρευνες που να συνδυάζουν μάλιστα και τις δύο παραπάνω έννοιες:

της κοινωνικής μνήμης και της ταυτότητας. Ωστόσο, τα υπάρχοντα ερευνητικά δεδομένα φέρνουν στην επιφάνεια διάφορα αποτελέσματα. Για παράδειγμα, οι Gupta και Ferguson (1997) βρήκαν ότι σε έναν αντίστοιχο προσφυγικό πληθυσμό πολέμου, όπως είναι αυτός των Παλαιστίνιων προσφύγων που εγκαταστάθηκαν στο Ισραήλ, μετά τις πολεμικές συρράξεις στην περιοχή τους, το 1948, μόνο όσοι ανήκαν στις ανώτερες κοινωνικές τάξεις υιοθέτησαν την κοινωνική και εθνική ταυτότητα της νέας χώρας υποδοχής. Αυτό συνέβη κυρίως επειδή είχαν τη δυνατότητα να αλληλεπιδράσουν κοινωνικοοικονομικά με τους ντόπιους και αποδέχθηκαν το γεγονός ότι αυτή θα είναι η μόνιμη χώρα διαμονής τους. Από την άλλη πλευρά, πρόσφυγες των κατώτερων κοινωνικών τάξεων, που διέμεναν στους ειδικά για αυτούς διαμορφωμένους χώρους, διατήρησαν ακέραιη την κοινωνική τους μνήμη και, άρα, την ταυτότητά τους, καθώς ήλπιζαν ότι σύντομα θα επέστρεφαν στην πατρίδα τους. Κάτι αντίστοιχο βρέθηκε και σε έρευνα που έγινε σε Έλληνες πολιτικούς πρόσφυγες της Τασκένδης μετά τον εμφύλιο πόλεμο. Το 1949 μετά τον ελληνικό εμφύλιο πόλεμο, περίπου 13.000 μέλη του Δημοκρατικού Στρατού Ελλάδας μεταφέρθηκαν ως πολιτικοί πρόσφυγες στην Τασκένδη του Ουζμπεκιστάν, προκειμένου να γλιτώσουν τη φυλακή και τα βασανιστήρια, όπου έμειναν για αρκετές δεκαετίες. Και σε αυτή την περίπτωση, οι πρόσφυγες προσπάθησαν να διατηρήσουν ζωντανή την κοινωνική τους μνήμη και άθικτη την ταυτότητά τους, αφού προσδοκούσαν ότι η παραμονή τους εκεί θα ήταν προσωρινή. Στη συνέχεια, όμως, και όσο περνούσε ο καιρός, αισθανόμενοι ότι σταθεροποιείται η παραμονή τους εκεί, ανακατασκεύασαν την ταυτότητά τους και υιοθέτησαν στοιχεία της ταυτότητας της χώρας υποδοχής (Παπαδοπούλου, 2018). Έρευνες που έφεραν ως δείγμα τους Σύριους πρόσφυγες στην Αθήνα έδειξαν ότι υπάρχει έντονη κοινωνική μνήμη και νοσταλγία για το παρελθόν στη χώρα καταγωγής, αλλά η ταυτότητά τους στην Ελλάδα βρίσκεται υπό διαπραγμάτευση ανάλογα με το χρονικό διάστημα παραμονής τους στη χώρα (Χριστοφή, 2018). Βέβαια, όσοι από αυτούς έχουν αιτηθεί άσυλο στη χώρα επιθυμούν να υιοθετήσουν την ταυτότητα της νέας χώρας υποδοχής (Λυμπέρης, 2017).

Ερευνητικά Ερωτήματα – Υποθέσεις

Σύμφωνα με τη θεωρία και τα πρόσφατα ερευνητικά δεδομένα προκύπτει μία σχέση μεταξύ της κοινωνικής μνήμης και της ταυτότητας στους πρόσφυγες. Το πρώτο ερώτημα που προκύπτει, λοιπόν, αφορά το αν τελικά αυτά που επιθυμούν να

θυμούνται ή θα ήθελαν να ξεχάσουν οι πρόσφυγες συμβάλλουν στη διαμόρφωση μιας νέας ταυτότητας ή ενισχύουν την ήδη υπάρχουσα στη χώρα υποδοχής. Υποθέτουμε, αρχικά, ότι η ατομική ταυτότητα των προσφύγων θα ανακατασκευαστεί σε μεγάλο βαθμό, καθώς καλούνται να αναλάβουν νέα ατομικά, οικογενειακά και επαγγελματικά καθήκοντα στην Ελλάδα. Η κοινωνική ταυτότητα θα αναδιαμορφωθεί και θα εμπλουτιστεί με στοιχεία της νέας κοινωνίας, διατηρώντας, όμως, χαρακτηριστικά της παλιάς λόγω της κοινωνικής μνήμης και της αλληλεπίδρασης τόσο με ομοεθνείς όσο και με ντόπιους. Η εθνική ταυτότητα είναι πολύ πιθανό να μην επηρεαστεί, αλλά αυτό παραμένει ένα σημαντικό ερώτημα.

Το δεύτερο ερευνητικό ερώτημα που τίθεται αφορά το ρόλο που διαδραματίζει η νοσταλγία στη διαμόρφωση της νέας ταυτότητας. Η υπόθεση είναι ότι ενισχύει την ήδη υπάρχουσα ταυτότητα, καθώς η εξιδανίκευση και η αναπόληση του παρελθόντος συμβάλλει στην αντιμετώπιση των δυσχερειών της τρέχουσας κοινωνικής πραγματικότητας.

Τέλος, το τελευταίο ερώτημα που τίθεται στην συγκεκριμένη έρευνα είναι η σημασία που έχει η αλληλεπίδραση των προσφύγων με τους γηγενείς στη διαμόρφωση της νέας ταυτότητας. Υποθέτουμε ότι όσο συχνότερη, σε διάρκεια μεγαλύτερη, πολυδιάστατη και σε πολυποίκιλους τομείς είναι η αλληλεπίδραση με το ντόπιο πληθυσμό, η ταυτότητα του νέου πληθυσμού θα αναδιαμορφωθεί με απώτερο σκοπό την ενσωμάτωσή του στην ελληνική κοινωνία.

Μέθοδος

Δείγμα

Το δείγμα της έρευνας αποτελείται από δέκα (10) Σύριους πρόσφυγες και των δύο φύλων (7 άνδρες – 3 γυναίκες), ηλικίας 20 – 45 ετών, Μουσουλμάνους Σουνίτες, με διαμονή στην Αθήνα που ξεπερνά τον ένα χρόνο. Η ελάχιστη διαμονή του ενός χρόνου θεωρείται απαραίτητη προϋπόθεση, καθώς εγγυάται ως έναν βαθμό την αλληλεπίδραση με τους ντόπιους. Πιο συγκεκριμένα, η χρονολογία εισόδου των συμμετεχόντων στη χώρα κυμαίνεται από το 2012 έως και το 2018, περίοδος κατά την οποία η Συρία ήταν αντιμέτωπη με τον πόλεμο, γεγονός που προσδίδει στους συμμετέχοντες την ιδιότητα του πρόσφυγα, με βάση τον ορισμό που δόθηκε παραπάνω. Κάποιοι συμμετέχοντες είναι αιτούντες άσυλο στην Ελλάδα, άλλοι

διαθέτουν άδεια παραμονής, ενώ κάποιοι άλλοι αναμένουν την έκδοση ελληνικής ταυτότητας. Ένα μεγάλο μέρος του δείγματος εντοπίστηκε μέσω συνεργασίας με την μη κυβερνητική οργάνωση Praksis¹, ενώ χρησιμοποιήθηκε και η μέθοδος της χιονοστιβάδας. Οι συμμετέχοντες, αφού ενημερώθηκαν για τους σκοπούς της έρευνας και διαβεβαιώθηκαν για την ανωνυμία, την εχεμύθεια, την εθελοντική συμμετοχή και τη μη πρόκληση βλάβης, προέβησαν στην συγκατάθεσή τους. Στον Πίνακα 1 παρουσιάζονται τα χαρακτηριστικά του δείγματος.

Πίνακας 1. Χαρακτηριστικά του δείγματος

Συνέντευξη	Φύλο	Ηλικία	Οικογενειακή ή Κατάσταση	Μορφωτικό Επίπεδο	Έτος Εισόδου στην Ελλάδα	Επάγγελμα
1	Άρρεν	25	Άγαμος	Καμία Εκπαίδευση	2013	Διερμηνέας
2	Άρρεν	43	Άγαμος	Τριτοβάθμια (πτυχίο Γεωπόνου)	2012	Διερμηνέας
3	Θήλυ	34	Έγγαμη – 2 παιδιά	Τριτοβάθμια (πτυχίο Ψυχολόγου)	2018	Άνεργη
4	Άρρεν	38	Άγαμος	Πρωτοβάθμια	2012	Διερμηνέας
5	Άρρεν	39	Έγγαμος – 2 παιδιά	Δευτεροβάθμια	2014	Οικοδόμος
6	Θήλυ	34	Έγγαμη – 6 παιδιά	Πρωτοβάθμια	2017	Άνεργη
7	Άρρεν	40	Έγγαμος – 2 παιδιά	Τριτοβάθμια (πτυχίο Ιατρικής)	2018	Άνεργος
8	Άρρεν	40	Έγγαμος – 2 παιδιά	Τριτοβάθμια (πτυχίο Ιατρικής)	2014	Ιατρός
9	Άρρεν	39	Έγγαμος – 4 παιδιά	Δευτεροβάθμια	2013	Ελεύθερος Επαγγελματίας
10	Θήλυ	35	Έγγαμη – 4 παιδιά	Πρωτοβάθμια	2013	Άνεργη

¹ Ανεξάρτητη Μη Κυβερνητική Οργάνωση που έχει σαν κύριο στόχο το σχεδιασμό, εφαρμογή και υλοποίηση προγραμμάτων ανθρωπιστικής και ιατρικής δράσης. Κύριος στόχος είναι η καταπολέμηση του κοινωνικού και οικονομικού αποκλεισμού των ευπαθών κοινωνικά ομάδων και η υπεράσπιση των ατομικών και κοινωνικών δικαιωμάτων τους.

Εργαλείο

Όπως προαναφέρθηκε, ο οδηγός συνέντευξης αποτελείται από ανοικτού τύπου ερωτήσεις γύρω από επτά βασικούς άξονες. Αυτοί περιλαμβάνουν ερωτήσεις σχετικά με: 1) στοιχεία της ταυτότητας που είχαν στη Συρία, 2) τους λόγους εγκατάλειψης της χώρας και το ταξίδι προς την Ελλάδα, 3) τη μνήμη, τη λήθη και τη νοσταλγία για το παρελθόν τους, 4) την πρώτη επαφή με την Ελλάδα και τους Έλληνες, 5) τη διαδικασία κατασκευής μιας νέας ταυτότητας, 6) τα θετικά και τα αρνητικά που συνάντησαν στην Ελλάδα, και 7) τις προσδοκίες τους για το μέλλον. Στο παράρτημα παρατίθεται ο αναλυτικός οδηγός της συνέντευξης.

Διαδικασία

Η συλλογή των δεδομένων πραγματοποιήθηκε μέσω ημι-δομημένων συνεντεύξεων. Πιο συγκεκριμένα, οι συμμετέχοντες κλήθηκαν να απαντήσουν σε ανοικτού τύπου ερωτήσεις αναφορικά με επτά βασικούς άξονες. Η γλώσσα επικοινωνίας με τους συμμετέχοντες ήταν τα Ελληνικά, εκτός από τρεις (3) περιπτώσεις, όπου έγινε χρήση διερμηνέα αραβικών. Οι συνεντεύξεις μαγνητοφωνήθηκαν με τη χρήση κινητού τηλεφώνου κατόπιν ενημέρωσης και συγκατάθεσης των συμμετεχόντων. Στη συνέχεια, ακολούθησε η απομαγνητοφώνηση των συνεντεύξεων με στόχο τη θεματική ανάλυση των δεδομένων. Πρόκειται για μία ποιοτική μέθοδο ανάλυσης δεδομένων που στοχεύει στον εντοπισμό βασικών και κοινών θεμάτων στις απαντήσεις του δείγματος (Braun & Clarke, 2006).

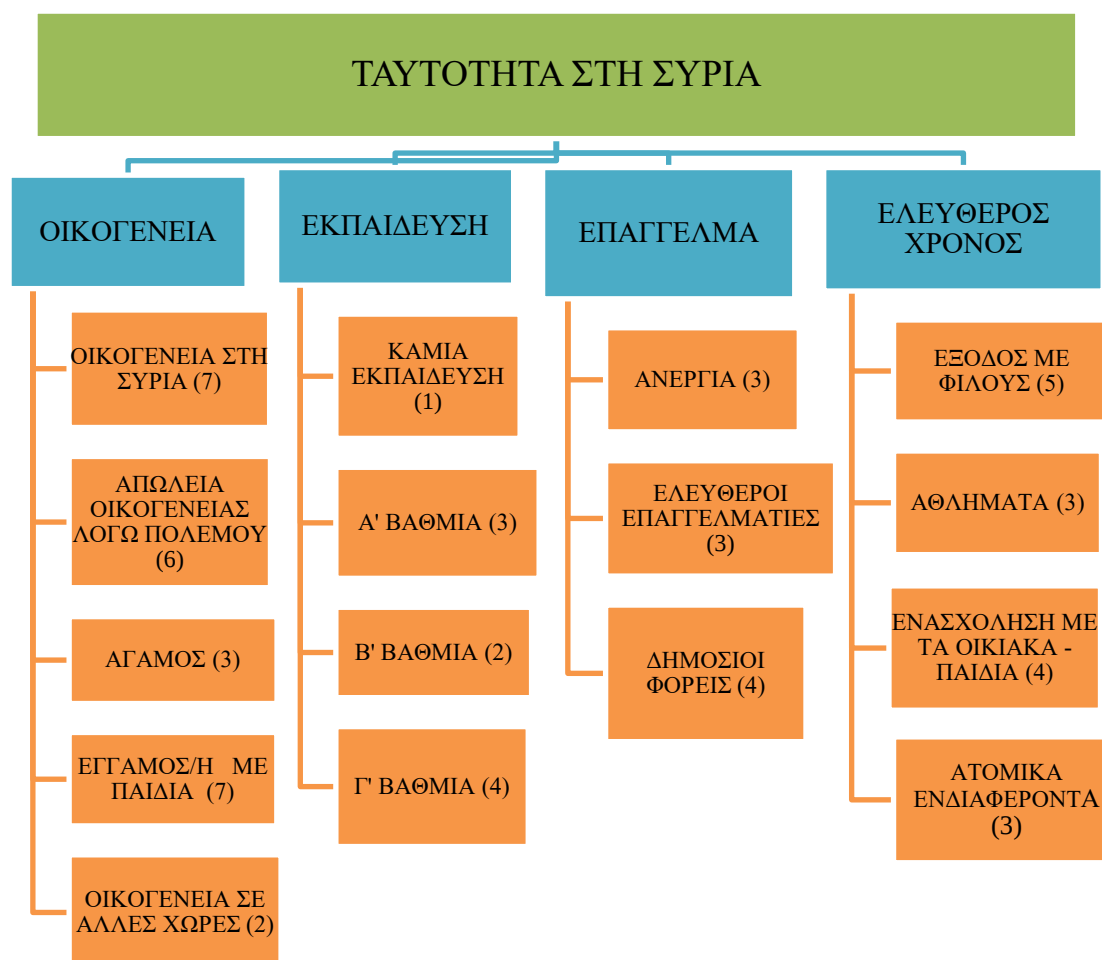
Αποτελέσματα

Από την εφαρμογή της θεματικής ανάλυσης στα δεδομένα των συνεντεύξεων, προέκυψαν δέκα (10) θεματικές. Πιο συγκεκριμένα, αφού μελετήθηκαν όλες οι συνεντεύξεις των συμμετεχόντων, αναδείχθηκαν τα κοινά μοτίβα στις απαντήσεις τους, τα οποία και οδήγησαν στη διαμόρφωση των θεματικών, σύμφωνα με τους άξονες μελέτης και συνεντεύξεων. Οι θεματικές που αναδείχθηκαν έχουν ως στόχο τον έλεγχο των ερευνητικών υποθέσεων που τέθηκαν παραπάνω. Δηλαδή, αναζητείται η σχέση και η επίδραση της εκούσιας και ακούσιας μνήμης και της νοσταλγίας των προσφύγων στη διαμόρφωση μιας νέας ταυτότητας στην Ελλάδα ή στη διατήρηση της ήδη υπάρχουσας ταυτότητας. Κάτω από κάθε θεματική επισυνάπτονται πίνακες που παρουσιάζουν συνοπτικά την εφαρμογή της θεματικής

ανάλυσης, καθώς και τη συχνότητα των απαντήσεων του δείγματος. Στο παράρτημα επισυνάπτονται οι ολοκληρωμένες συνεντεύξεις των συμμετεχόντων.

Έτσι λοιπόν, η πρώτη θεματική αφορά την ταυτότητα στη Συρία. Οι συμμετέχοντες ερωτήθηκαν σχετικά με το οικογενειακό τους περιβάλλον, το εκπαιδευτικό επίπεδο, το επάγγελμα και τον ελεύθερο χρόνο που είχαν στη Συρία, διαστάσεις που αποτέλεσαν και τις τέσσερις υποθεματικές (Πίνακας 2).

Πίνακας 2. Ταυτότητα στη Συρία

Στην πρώτη υποθεματική ενότητα, εντοπίζεται μία ποικιλομορφία στις απαντήσεις, καθώς κάποια από τα μέλη των οικογενειών των συμμετεχόντων βρίσκονται ακόμη στη Συρία, άλλα έχουν πεθάνει κατά τη διάρκεια του πολέμου, ενώ υπάρχουν και περιπτώσεις, όπου συγγενείς βρίσκονται σε άλλες χώρες. Χαρακτηριστικά, μία συμμετέχουσα ανέφερε: «Το 2014 πέθανε η μητέρα μου στον πόλεμο, αλλά επειδή βρισκόμουν στην Υεμένη, δεν την είδα. Έχω τέσσερις αδερφούς και άλλες έξι αδερφές. Η μία έχει σκοτωθεί, τον έναν μου αδερφό τον κρατάει ο

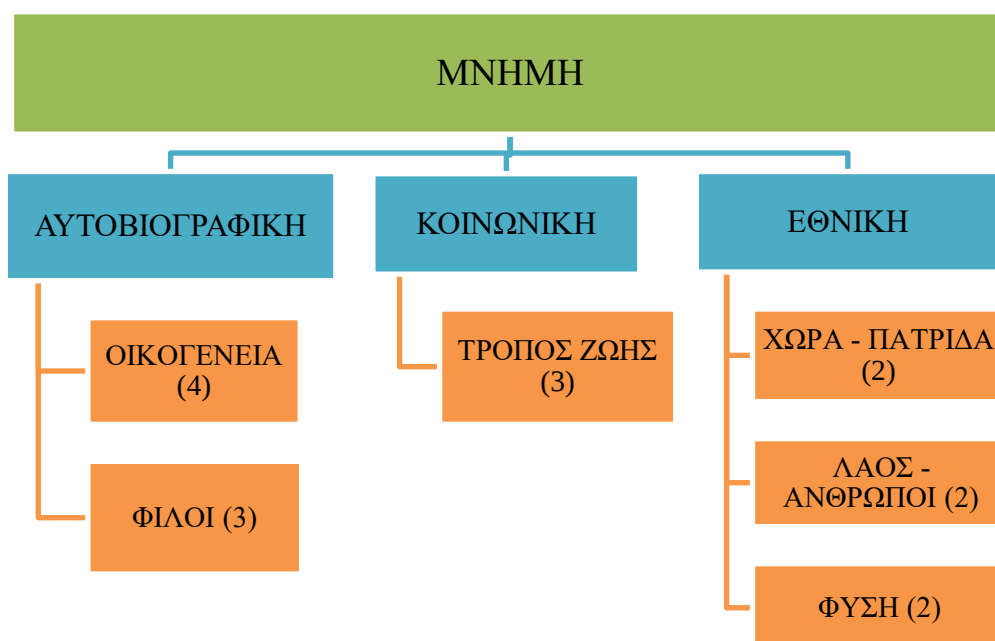
στρατός στη Συρία και οι υπόλοιποι ζουν ακόμη στη Συρία» (συνέντευξη 3). Αναφορικά με τις δικές τους οικογένειες, η πλειοψηφία των συμμετεχόντων είναι έγγαμοι/ -ες με παιδιά, ενώ μόνο κάποιοι άνδρες έχουν παραμείνει άγαμοι. Η δεύτερη υποθεματική ενότητα αφορά το μορφωτικό επίπεδο του δείγματος και την παιδεία που είχαν αποκτήσει όσο ζούσαν στη Συρία. Οι κωδικοί που εντάσσονται σε αυτή την κατηγορία περικλείουν όλες τις δυνατές επιλογές, καθώς υπάρχουν άτομα που δεν έχουν πάει σχολείο, άτομα που έχουν ολοκληρώσει μόνο την πρωτοβάθμια και τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση, αλλά και άτομα που έχουν ολοκληρώσει και την τριτοβάθμια εκπαίδευση. Πιο συγκεκριμένα, ένας συμμετέχων δήλωσε: «*Το 2002 πήρα το πτυχίο μου από το Πανεπιστήμιο στο Χαλέπι. Είμαι γιατρός με ειδικότητα στην αναισθησιολογία. Επίσης, μου αρέσει η τέχνη και, για αυτό, φοιτούσα σε μία σχολή ζωγραφικής*» (συνέντευξη 7). Κάτι αντίστοιχο παρατηρείται και στην τρίτη υποθεματική, την επαγγελματική ζωή των συμμετεχόντων στη χώρα τους. Η ανεργία, η απασχόληση στον δημόσιο τομέα και η εργασία ως ελεύθεροι επαγγελματίες είναι τα θέματα που συνθέτουν τη συγκεκριμένη υποθεματική. «*Ήμασταν μεγάλη οικογένεια και έπρεπε να δουλεύουμε. Από 13 χρονών δούλευα με τον αδερφό μου και φτιάχναμε παπούτσια*», ανέφερε ένας συμμετέχων (συνέντευξη 4). Τέλος, η τέταρτη υποθεματική ενότητα που εντάσσεται στην ευρύτερη θεματική κατηγορία της ταυτότητας των συμμετεχόντων στη Συρία, αφορά τη διαχείριση του ελεύθερου χρόνου τους. Οι κωδικοί που ανήκουν σε αυτή την υποθεματική ενότητα περιλαμβάνουν τις εξόδους με φιλικά πρόσωπα, τη συμμετοχή σε αθλήματα, τα ατομικά ενδιαφέροντα, όπως διάβασμα και ζωγραφική, την ενασχόληση με τα οικιακά και την ανατροφή των παιδιών. Ένας συμμετέχων δήλωσε σχετικά με αυτό: «*Εβγαίνα με τους φίλους μου πολύ. Πηγαίναμε για μπάλα ή για μπάνιο στη θάλασσα, επειδή ήταν κοντά. Μου άρεσε να διαβάζω, επίσης*» (συνέντευξη 8).

Η δεύτερη θεματική που προέκυψε από την εφαρμογή της θεματικής ανάλυσης αφορά τις μνήμες των προσφύγων και, πιο συγκεκριμένα, τι επιλέγουν να θυμούνται από τη χώρα καταγωγής τους. Στον Πίνακα 3 αναγράφονται οι συχνότερες των απαντήσεων για τις αυτοβιογραφικές, κοινωνικές και η εθνικές μνήμες που είναι οι τρεις υποθεματικές που απαρτίζουν την παραπάνω θεματική.

Στην πρώτη υποθεματική, την αυτοβιογραφική μνήμη, εντοπίζονται θέματα, όπως η οικογένεια και τα φιλικά πρόσωπα. «*Τις όμορφες στιγμές που μαζευόμασταν*

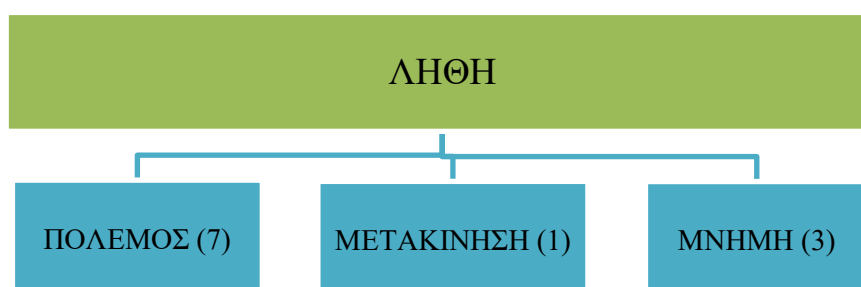
όλοι γύρω από ένα τραπέζι, πενήντα άτομα, μεγάλοι, μικροί, οικογένεια και φίλοι» (συνέντευξη 9), απάντησε ένας συμμετέχων στην ερώτηση «Τί επιθυμεί να θυμάται από την πατρίδα του». Η δεύτερη υποθεματική που δημιουργήθηκε αφορά την κοινωνική μνήμη και περιλαμβάνει τον τρόπο ζωής που είχαν οι συμμετέχοντες όσο ζούσαν στη Συρία. Πιο συγκεκριμένα, ένας συμμετέχων δήλωσε: «*Την κουλτούρα, δηλαδή, τον τρόπο ζωής που είχαμε. Ήταν ωραία. Επίσης, την απλότητα των ανθρώπων*» (συνέντευξη 2). Τέλος, η εθνική μνήμη είναι η τρίτη υποθεματική και οι κωδικοί που την συνθέτουν είναι η έννοια της πατρίδας, ο λαός και η φύση. Ένας συμμετέχων ανέφερε πως θέλει να θυμάται «*Το χρώμα, τους ανθρώπους, τον λαό μας*» (συνέντευξη 5).

Πίνακας 3. Μνήμες

Η τρίτη θεματική είναι η λήθη και περιλαμβάνει όσα θα επιθυμούσαν να ξεχάσουν οι συμμετέχοντες από τη χώρα καταγωγής τους (Πίνακας 4).

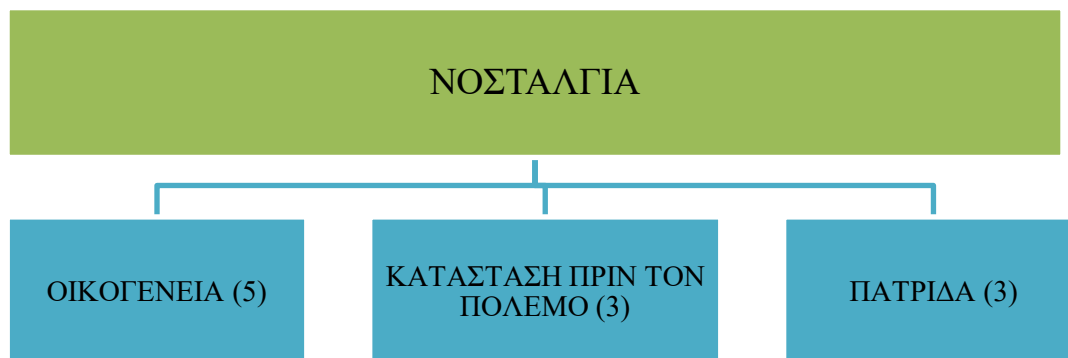
Πίνακας 4. Λήθη

Όπως φαίνεται και στον Πίνακα 4, όπου αναγράφεται η συχνότητα των απαντήσεων των συμμετεχόντων, ο πόλεμος είναι η απάντηση με τη μεγαλύτερη συχνότητα. Έτσι λοιπόν, ένας συμμετέχων απάντησε «*Τον πόλεμο. Ήταν πολύ δύσκολη καταστροφή. Παραλίγο να πεθάνω δύο φορές. Ο αδερφός μου είχε ένα μαγαζί με ρούχα. Ενώ πίναμε τσάι ένα πρωί, πέρασε ένα αεροπλάνο και έριξε μία βόμβα. Μέσα σε λίγα δευτερόλεπτα έπεσε η διπλανή πολυκατοικία και γέμισε σκόνη και φωτιές. Σκοτώθηκαν πολλοί άνθρωποι. Αυτά δεν θέλω να θυμάμαι από τη χώρα μου*» (συνέντευξη 7). Από την άλλη πλευρά, κάποιοι συμμετέχοντες δεν επιθυμούν τη λήθη, αλλά αντίθετα επιλέγουν να θυμούνται τα πάντα από το παρελθόν τους και τη ζωή στη Συρία. Μάλιστα, μια συμμετέχουσα δήλωσε: «*Η πατρίδα δεν ξεχνιέται*» (συνέντευξη 6). Εκτός από τον πόλεμο και τη μη λήθη, ο τρίτος κωδικός που περιλαμβάνει η συγκεκριμένη θεματική είναι η μετακίνηση. Μία συμμετέχουσα, συγκεκριμένα, ανέφερε πως θα ήθελε να ξεχάσει «*...το ότι μετακινούμασταν συνέχεια από μέρος σε μέρος για να ζήσουμε*» (συνέντευξη 3).

Η τέταρτη θεματική είναι η νοσταλγία και αφορά όσα λείπουν και νοσταλγούν περισσότερο οι πρόσφυγες από τη χώρα τους (Πίνακας 5).

Πίνακας 5. Νοσταλγία

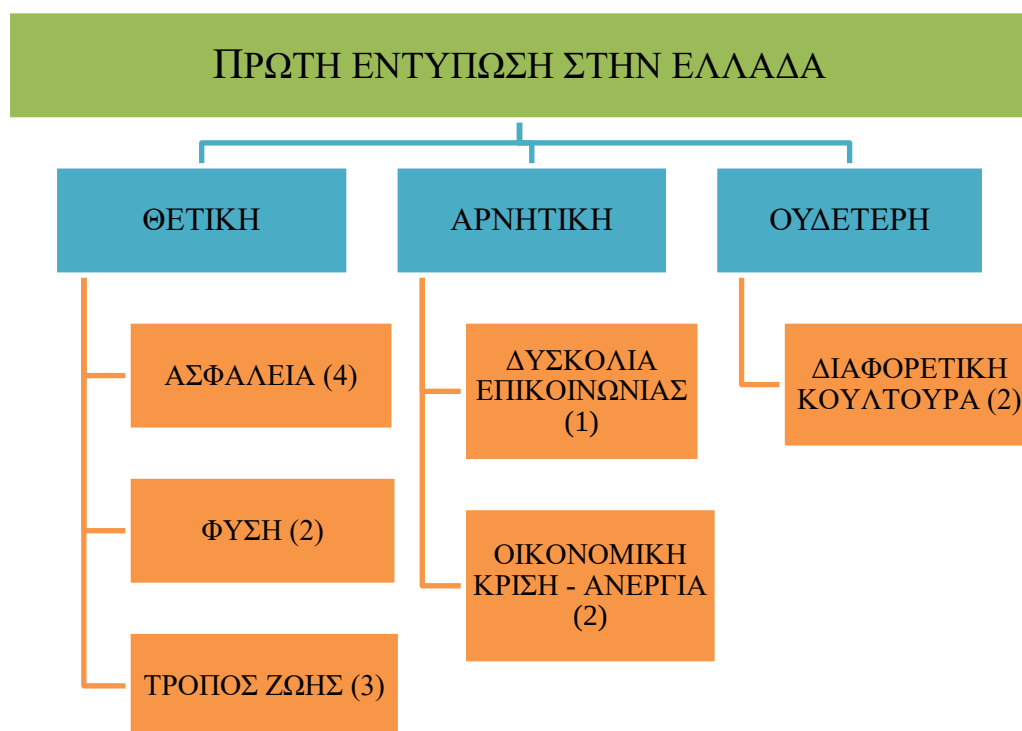

Από την ανάγνωση του Πίνακα 5, η οικογένεια αποτελεί τον πρώτο κωδικό της θεματικής. «*Οι γονείς*» και «*τα αδέρφια*» είναι αυτό που νοσταλγούν περισσότερο οι πρόσφυγες (συνεντεύξεις 2, 3, 4, 6). Οι άλλοι δύο κωδικοί που εντάσσονται σε αυτή τη θεματική είναι η κατάσταση πριν τον πόλεμο και η χώρα τόσο με την έννοια της πατρίδας, όσο και με την έννοια της φύσης και των ανθρώπων που την απαρτίζουν. Σχετικά με το πρώτο θέμα ένας συμμετέχων δήλωσε πως του λείπει «*...η κατάσταση πριν τον πόλεμο. Χρειάζονται πολλά χρόνια για να ξαναγίνει η χώρα μου*

όπως ήταν» (συνέντευξη 7). Όσο για το δεύτερο θέμα αναφέρθηκαν τα εξής: «...και η χώρα, σαν χώρα μου. Ήταν η πατρίδα μου» (συνέντευξη 1) και «Μου λείπουν όλα. Τα δέντρα, η φύση, οι άνθρωποι. Λυπάμαι πολύ για την κατάσταση» (συνέντευξη 5).

Η επόμενη θεματική αφορά τη μετάβαση από τη Συρία στην Ελλάδα και, πιο συγκεκριμένα, την πρώτη εντύπωση που είχαν οι πρόσφυγες από τη νέα χώρα υποδοχής. Αναδείχθηκαν τρεις υποθεματικές στη συγκεκριμένη περίπτωση, όπως δείχνει ο Πίνακας 6.

Πίνακας 6. Πρώτη εντύπωση στην Ελλάδα

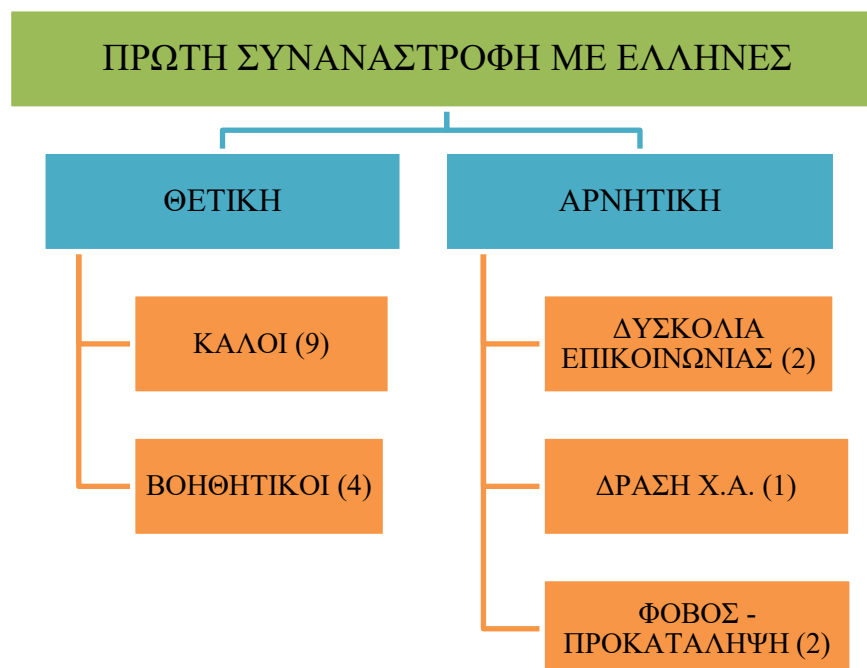

Η πρώτη υποθεματική αναφέρεται στη θετική εντύπωση που δημιούργησε η Ελλάδα στους νεοεισερχόμενους πρόσφυγες και οι κωδικοί που εντάσσονται σε αυτή την υποθεματική είναι η ασφάλεια που ένιωσαν μετά τον πόλεμο, ο τρόπος ζωής και η φύση. Για παράδειγμα μία συμμετέχουσα δήλωσε: «*Ηρέμησα πάρα πολύ. Δεν υπάρχει πόλεμος και νιώθω ασφάλεια. Κυρίως ασφάλεια για τα παιδιά μου. Αυτό είναι το μόνο που με νοιάζει*» (συνέντευξη 3). Στον αντίποδα, η δεύτερη υποθεματική αφορά την αρνητική εντύπωση που προκάλεσε η νέα χώρα υποδοχής στους πρόσφυγες, η οποία περιλαμβάνει θέματα όπως η ανεργία και η οικονομική κρίση που βίωνε και βιώνει η Ελλάδα, αλλά και η δυσκολία επικοινωνίας με τους

ημεδαπούς. Πιο συγκεκριμένα, ένας συμμετέχων ανέφερε: «Στην αρχή μου ήταν πολύ δύσκολο να μάθω τα ελληνικά. Μιλούσαν μπροστά μου και δεν καταλάβαινα τίποτα. Σαν να είμαι χαμένος και όλοι οι άλλοι γύρω μου» (συνέντευξη 1). Τέλος, η τρίτη υποθεματική αφορά την ουδέτερη εντύπωση που δημιουργήσε η χώρα, και, πιο συγκεκριμένα, η διαφορετική κουλτούρα της ελληνικής κοινωνίας σε σχέση με την χώρα καταγωγής. Ένας συμμετέχων δήλωσε χαρακτηριστικά: «Αυτό που μου έκανε εντύπωση ήταν που είδα γυναίκες να κάνουν επαγγέλματα βαριά, που κάνουν συνήθως οι άντρες. Για παράδειγμα, είδα γυναίκες να οδηγούν λεωφορεία» (συνέντευξη 2).

Η έκτη θεματική αναφέρεται στην πρώτη συναναστροφή που είχαν οι πρόσφυγες με τους Έλληνες. Και σε αυτή την περίπτωση προέκυψαν δύο υποθεματικές, όπου στην πρώτη περιγράφονται χαρακτηριστικά θετικής και στη δεύτερη χαρακτηριστικά αρνητικής πρώτης συναναστροφής με τον ημεδαπό πληθυσμό (Πίνακας 7).

Πίνακας 7. Πρώτη συναναστροφή με Έλληνες

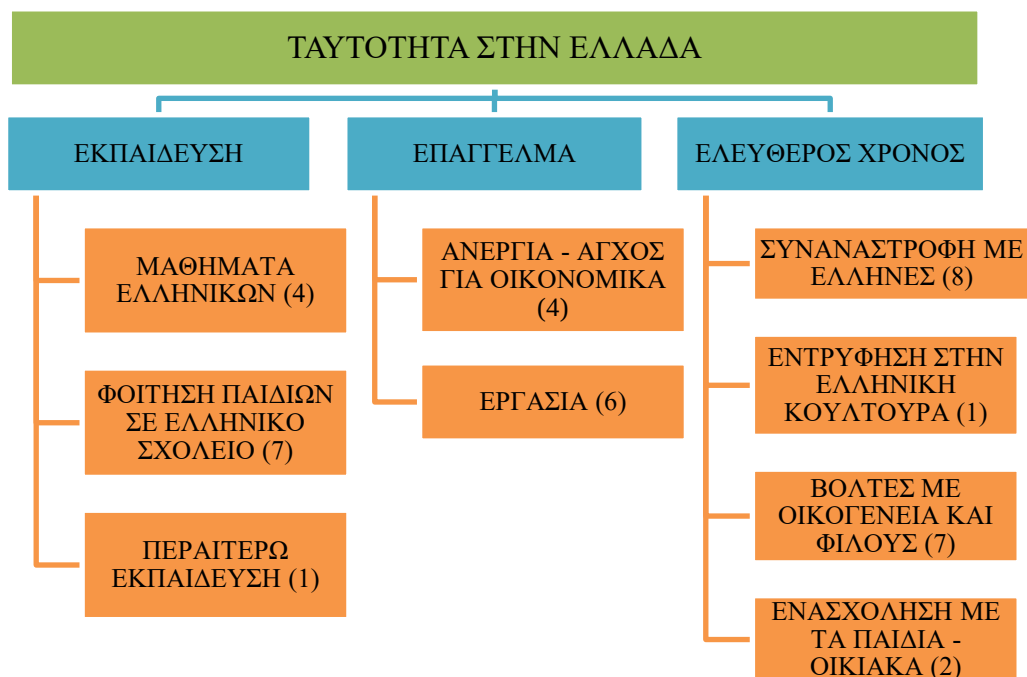

Αναφορικά με την πρώτη υποθεματική, οι Έλληνες παρουσιάζονται από τους πρόσφυγες ως ευγενικοί και βοηθητικοί, όπως ανέφερε και ένας συμμετέχων: «Πολύ καλοί άνθρωποι. Καμία μέρα δεν τσακώθηκα με Έλληνα. Προσπαθώ να μιλάω συνέχεια ελληνικά, αν και δεν έχω πάει σχολείο εδώ. Τα έμαθα στη δουλειά ή όταν

έβγαινα έξω με τους φίλους μου. Βοηθάνε πολύ οι Έλληνες. Στο μετρό με έχουν βοηθήσει πολλές φορές» (συνέντευξη 5). Από την άλλη πλευρά, η δεύτερη υποθεματική περιλαμβάνει κωδικούς, όπως η δυσκολία επικοινωνίας, η δράση της Χρυσής Αυγής, ο φόβος και η προκατάληψη των Ελλήνων για τους αλλοδαπούς, παράγοντες που οδήγησαν στην αρνητική πρώτη συναναστροφή με τον ντόπιο πληθυσμό. Για όλα τα παραπάνω ένας συμμετέχων δήλωσε: «Τα πρώτα χρόνια δεν είχα επαφή. Μιλούσα στο σούπερ μάρκετ και στον δρόμο, αλλά δεν καταλάβαινα τι έλεγαν, γιατί δεν είχα μάθει ελληνικά. Όταν ήρθα, έμενα με κάποια παιδιά που δεν είχαν επαφή με τους Έλληνες. Είχαμε μάθει τότε ότι υπάρχουν φασίστες, η Χρυσή Αυγή. Μας έλεγαν να μην πηγαίνουμε στο κέντρο ή στο Μοναστηράκι και, γενικά, να μην βγαίνουμε έξω. Κάποιοι Έλληνες φορούσαν μαύρα ρούχα, κουκούλες. Δεν ήξερα ακόμη τον τρόπο που ζουν οι Έλληνες, την κουλτούρα τους. Νόμιζα ότι όλοι οι Έλληνες είναι Χρυσή Αυγή και ότι δεν θέλουν τους πρόσφυγες. Είχαν χτυπήσει και πολλά παιδιά από άλλες χώρες» (συνέντευξη 4).

Η έβδομη θεματική είναι η ταυτότητα που έχουν διαμορφώσει οι πρόσφυγες στην Ελλάδα κατά το χρονικό διάστημα διαβίωσή τους στη χώρα. Όπως και στη θεματική για την ταυτότητά τους στη Συρία, έτσι και σε αυτή τη θεματική αναδείχθηκαν παρόμοιες υποθεματικές, όπως φαίνεται και στον Πίνακα 8.

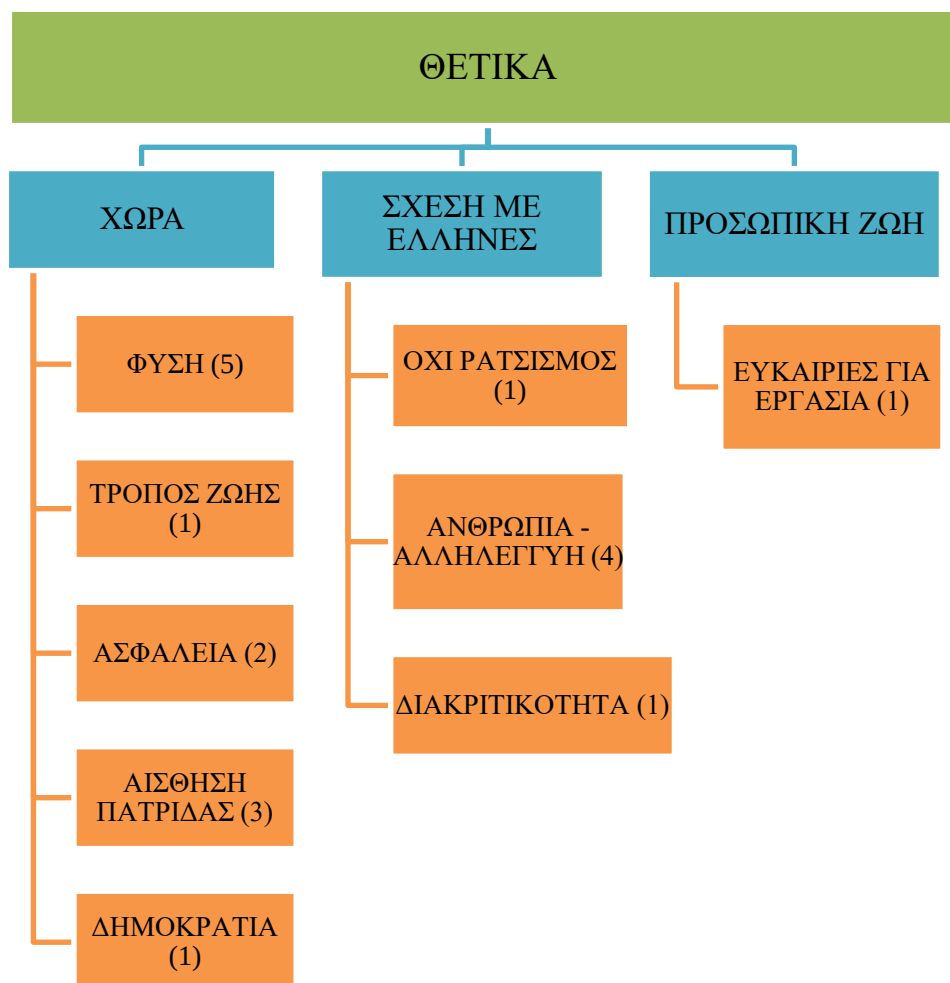
Πίνακας 8. Ταυτότητα στην Ελλάδα

Η πρώτη υποθεματική αφορά την εκπαίδευση που έχουν λάβει το χρονικό διάστημα παραμονής τους στη χώρα. Η παρακολούθηση μαθημάτων ελληνικών από τους ίδιους, η φοίτηση των παιδιών τους σε ελληνικά σχολεία, όσων εξ αυτών έχουν παιδιά, αλλά και η περαιτέρω εκπαίδευση αποτελούν τους κωδικούς της συγκεκριμένης υποθεματικής. Για παράδειγμα, ένας συμμετέχων ανέφερε: «Ο μεγάλος μου γιος παρακολουθεί μαθήματα ελληνικών σε μία οργάνωση, ώστε το Σεπτέμβριο να γραφτεί σε ελληνικό σχολείο και να ξέρει λίγα ελληνικά. Η κόρη μου είναι ακόμη μικρή και θα ξεκινήσει μαθήματα του χρόνου. Και εγώ και η σύζυγός μου κάνουμε επίσης μαθήματα ελληνικών» (συνέντευξη 7). Η δεύτερη υποθεματική αναφέρεται στην επαγγελματική αποκατάσταση των προσφύγων στην ελληνική κοινωνία. Από τη μία πλευρά, υπήρξε επαγγελματική απορρόφηση σε διάφορους τομείς. Μάλιστα, ένας συμμετέχων δήλωσε: «Πρέπει να τρέξεις πολύ σε μια νέα χώρα για να είσαι εντάξει. Δουλεύω ως χειρουργός γιατρός σε μία μη κυβερνητική οργάνωση» (συνέντευξη 8). Από την άλλη πλευρά, για κάποιους πρόσφυγες δεν υπήρξε άμεση επαγγελματική αποκατάσταση, με αποτέλεσμα, η ανία, το άγχος για τα οικονομικά και οι δυσκολίες να κυριαρχούν στη ζωή τους. Όπως αναφέρει και μία συμμετέχουσα: «...είμαι πολύ αγχωμένη για τα παιδιά μου, για τα οικονομικά, το σπίτι. Σκέφτομαι πολύ, αγχώνομαι και κλαίω» (συνέντευξη 3). Η τελευταία υποθεματική που σχετίζεται με την ταυτότητα των προσφύγων στην Ελλάδα πραγματεύεται τη διαχείριση του ελεύθερου χρόνου τους. Η αλληλεπίδραση και η συναναστροφή με Έλληνες εκτός του εργασιακού πλαισίου, η ενασχόληση με τα παιδιά, οι βόλτες με την οικογένεια και τους φίλους και η εντρύφηση στην ελληνική κουλτούρα είναι οι κωδικοί αυτής της υποθεματικής. Μία συμμετέχουσα δήλωσε: «Δεν εργάζομαι, οπότε ασχολούμαι με τα οικιακά και τα παιδιά μου. Βγαίνουμε βόλτες με την οικογένεια» (συνέντευξη 10).

Η επόμενη θεματική αναφέρεται στα θετικά στοιχεία που εντοπίζουν οι Σύριοι πρόσφυγες στην Ελλάδα. Οι υποθεματικές που προέκυψαν είναι τρεις και αφορούν τα θετικά στοιχεία ως προς την ίδια τη χώρα, ως προς τη σχέση των προσφύγων με τους Έλληνες και ως προς την προσωπική τους ζωή (Πίνακας 9).

Πίνακας 9. Θετικά στοιχεία στη χώρα υποδοχής

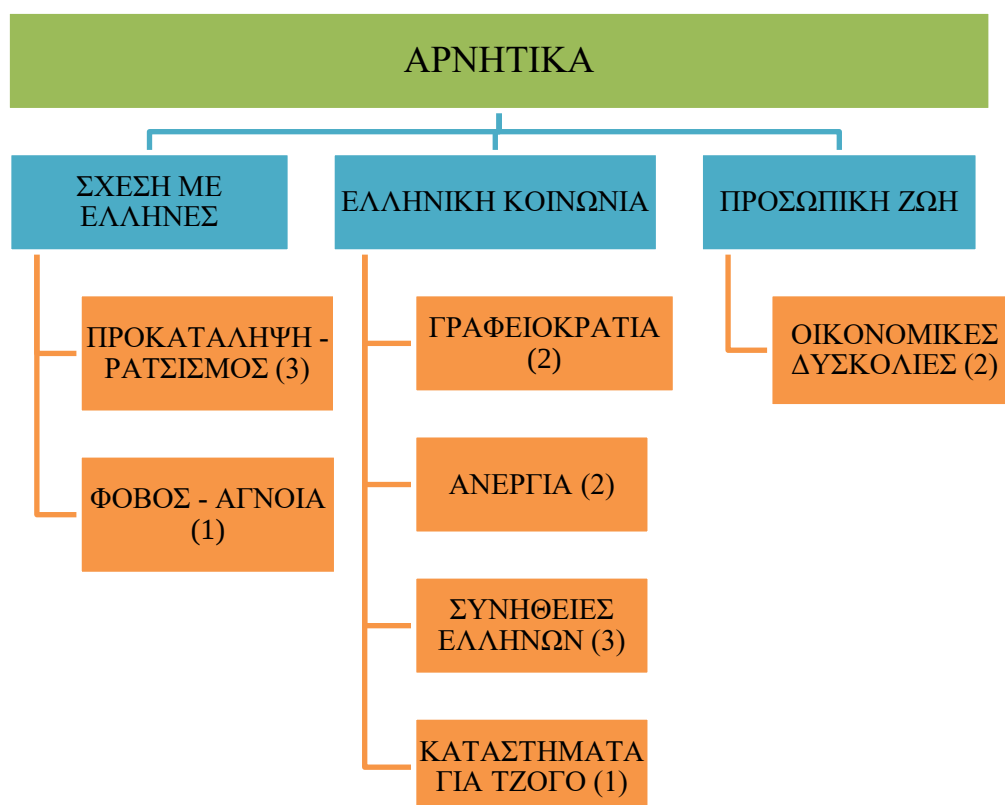

Στην πρώτη υποθεματική εντάσσονται θέματα, όπως η φύση, ο τρόπος ζωής στην Ελλάδα, η δημοκρατία, η ασφάλεια και η αίσθηση της πατρίδας που αποπνέει στους πρόσφυγες. Πιο συγκεκριμένα, ένας συμμετέχων ανέφερε: «Έχει ασφάλεια εδώ. Κάποιοι δεν δίνουν καθόλου σημασία σε αυτό, ενώ είναι πολύ σημαντικό. Μου αρέσει ο καιρός και ο τρόπος ζωής εδώ» (συνέντευξη 2). Στη σχέση και την αλληλεπίδραση που αναπτύσσουν με τους ημεδαπούς αναφέρουν θετικά χαρακτηριστικά, όπως η ανθρωπιά και η αλληλεγγύη, η διακριτικότητα και η απουσία ρατσισμού. Όπως δήλωσε και μία συμμετέχουσα: «Οι άνθρωποι εδώ είναι καλοί. Σε σέβονται, δεν σου κάνουν κακό. Υπάρχει ανθρωπιά εδώ πέρα. Στη Συρία με τον πόλεμο και τον ISIS δεν υπήρχε αυτό» (συνέντευξη 6). Τέλος, αναφορικά με την προσωπική τους ζωή εντοπίζουν θετικά στοιχεία ως προς τις ευκαιρίες για εργασία και εκπαίδευση που προσφέρονται στη χώρα. Χαρακτηριστικά, ένας συμμετέχων

δήλωσε: «Όταν ήρθα, βρήκα γρήγορα δουλειά και, έτσι, μπόρεσα να μαζέψω χρήματα και να τα στείλω στην Συρία» (συνέντευξη 5).

Στον αντίποδα, η ένατη θεματική περιλαμβάνει τα αρνητικά χαρακτηριστικά με τα οποία έρχονται αντιμέτωποι οι πρόσφυγες κατά τη διάρκεια της παραμονής τους στην Ελλάδα. Αναδείχθηκαν υποθεματικές αντίστοιχες με αυτές της προηγούμενης θεματικής (Πίνακας 10).

Πίνακας 10. Αρνητικά στοιχεία στη χώρα υποδοχής

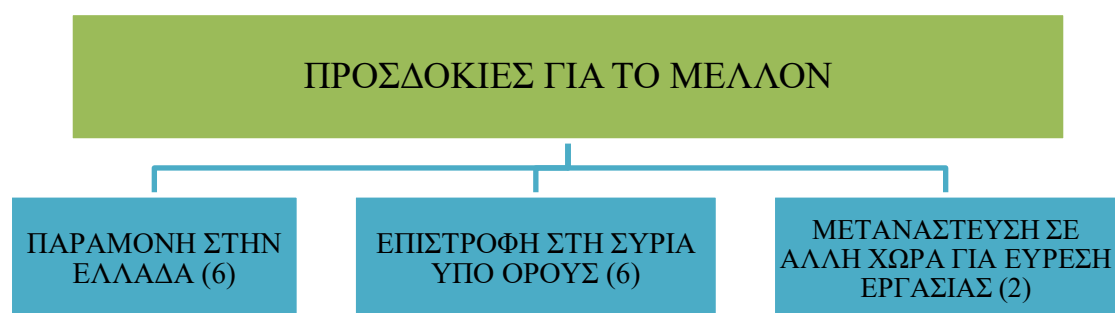

Έτσι, η πρώτη υποθεματική αφορά τα αρνητικά της χώρας και της ελληνικής κοινωνίας. Η γραφειοκρατία, η ανεργία, η πληθώρα καταστημάτων τζόγου και οι συνήθειες των Ελλήνων, όπως η γκρίνια και το να μιλάνε στο τηλέφωνο, ενώ οδηγούν φαίνεται να δυσκολεύουν και να ενοχλούν τους πρόσφυγες. Για παράδειγμα, ένας συμμετέχων ανέφερε: «*Η ανεργία. Ένας ταξιτζής μου είπε ότι έχετε 27% ανεργία. Επίσης, δεν μου αρέσει που έχετε πάρα πολλά καταστήματα για στοιχήματα και τζόγο*» (συνέντευξη 7). Τα αρνητικά χαρακτηριστικά της αλληλεπίδρασης με τους Έλληνες αποτελούν τη δεύτερη υποθεματική. Οι κωδικοί που εντάσσονται σε αυτή την υποθεματική είναι η προκατάληψη και ο ρατσισμός και ο φόβος και η άγνοια. Ένας

συμμετέχων δήλωσε: «Τα τελευταία χρόνια ο κόσμος φοβάται. Οι Έλληνες δεν θέλουν να μάθουν τι γίνεται στη Συρία. Αν μάθαιναν τι ακριβώς γίνεται, θα ήταν καλύτερα τα πράγματα. Τώρα είναι πολύ δύσκολα τα πράγματα για τους πρόσφυγες που έρχονται» (συνέντευξη 4). Η τρίτη υποθεματική αφορά τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν στην προσωπική τους ζωή και αυτά αφορούν κυρίως τις οικονομικές δυσκολίες. Μία συμμετέχουσα ανέφερε χαρακτηριστικά: «Μέχρι τώρα δεν είμαι πολύ ευχαριστημένη. Έχω πάρα πολύ άγχος, γιατί τα χρήματά μας τελειώνουν» (συνέντευξη 3).

Η τελευταία θεματική αναφέρεται στις προσδοκίες των προσφύγων για το μέλλον (Πίνακας 11).

Πίνακας 11. Μελλοντικές προσδοκίες

Όπως φαίνεται και στον πίνακα 11, η παραμονή στην Ελλάδα είναι για πολλούς από τους συμμετέχοντες η μοναδική επιθυμία και επιλογή. Ένας εξ αυτών ανέφερε: «Θέλω να μείνω εδώ και να αγοράσω το δικό μου σπίτι» (συνέντευξη 9). Από την άλλη πλευρά, η επιστροφή στην Συρία υπό όρους είναι όνειρο για κάποιους συμμετέχοντες. Για παράδειγμα, μία συμμετέχουσα δήλωσε: «Για να επιστρέψω θα πρέπει να αλλάξει η παρούσα κυβέρνηση, να ξαναχτιστεί η χώρα και να υπάρχει ασφάλεια. Δεν θέλω να γυρίσω και να χάσω τη ζωή μου και να μείνουν τα παιδιά μου χωρίς μάνα» (συνέντευξη 3). Τέλος, η μετανάστευση σε άλλη χώρα με στόχο την εύρεση εργασίας είναι ο τελευταίος κωδικός αυτής της θεματικής. Ένας συμμετέχων δήλωσε: «Δε νομίζω να μείνουμε στην Ελλάδα. Και εγώ και η γυναίκα μου είμαστε γιατροί και δεν ξέρω αν μπορούμε να δουλέψουμε εδώ. Περιμένουμε να βγουν τα χαρτιά μας και να πάμε σε κάποια άλλη χώρα, στη Γερμανία για παράδειγμα» (συνέντευξη 7).

Συζήτηση

Στη βάση του θεωρητικού προβληματισμού, των ερευνητικών δεδομένων και των υποθέσεων που προτάθηκαν, θα συζητήσουμε τα αποτελέσματα της παρούσας έρευνας.

Αρχικά, παρατηρείται μια ποικιλομορφία στις απαντήσεις των συμμετεχόντων σχετικά με την ταυτότητα που είχαν στη Συρία. Το δείγμα απαρτίζεται από ανθρώπους κάθε κοινωνικοοικονομικής τάξης και μορφωτικού επιπέδου, γεγονός που φαίνεται να παίζει ρόλο στις ανάγκες και επιλογές κατά τη διάρκεια της διαμονής τους στην Ελλάδα, όπως θα συζητηθεί και παρακάτω. Από την εφαρμογή της θεματικής ανάλυσης αναδείχθηκε ότι πολλοί από τους συμμετέχοντες είχαν ολοκληρώσει την τριτοβάθμια εκπαίδευση, είχαν πλήρη επαγγελματική αποκατάσταση και περνούσαν δημιουργικά τον ελεύθερο χρόνο τους. Από την άλλη πλευρά, υπήρχε και μία μερίδα ανθρώπων που δεν είχαν τις ίδιες δυνατότητες για εκπαίδευση και εργασία. Οι διαφοροποιήσεις αυτές στο δείγμα επηρεάζουν την ταυτότητα και την στρατηγική επιπολιτισμοποίησης που θα επιλέξουν να υιοθετήσουν στην Ελλάδα.

Όπως επισημαίνεται και στη βιβλιογραφία, έτσι και στην παρούσα έρευνα εκτός από την κοινωνική μνήμη, υπάρχει η αυτοβιογραφική και η εθνική (Halbwachs, 1968/2013). Οι μνήμες των προσφύγων περιλαμβάνουν και τις τρεις όψεις, καθώς επιλέγουν να ανακαλούν γεγονότα και στιγμές από το παρελθόν τους που έχουν να κάνουν τόσο με τον οικογενειακό τους κύκλο όσο και με τον τρόπο ζωής και με διαφορές πτυχές της πατρίδας τους. Ωστόσο, από τις συνεντεύξεις γίνεται φανερό ότι οι αναφορές στην οικογένεια και τους φίλους είναι πιο έντονες και περισσότερο συναισθηματικά φορτισμένες. Είναι, επίσης άξιο αναφοράς ότι οι συμμετέχοντες στο σύνολό τους μνημονεύουν θετικά γεγονότα από την περίοδο παραμονής τους στην πατρίδα τους, χαρακτηριστικό που είναι καθοριστικό για την ταυτότητά τους, όπως θα συζητηθεί και παρακάτω.

Αναφορικά με τη λήθη, όπως ήταν αναμενόμενο σύμφωνα και με τη θεωρία, οι πρόσφυγες θα επιθυμούσαν να λησμονήσουν δυσάρεστα και τραυματικά για αυτούς γεγονότα (Halbwachs, 1968/2013). Επαναλαμβάνεται και σε αυτό το σημείο ότι δεν πρόκειται για ασυνείδητη λήθη, αλλά για συνειδητή επιθυμία λησμονιάς. Έτσι, λοιπόν, η πλειοψηφία των συμμετεχόντων θα επιθυμούσαν να ξεχάσουν τον

πόλεμο που έλαβε χώρα στην πατρίδα τους, μαζί με όσα βίωσαν κατά τη διάρκεια αυτού, αλλά και τη μετακίνηση σε άλλες χώρες που είχε ως αποτέλεσμα. Η λήθη σε αυτή την περίπτωση συμβάλλει στη διατήρηση της θετικής τους ταυτότητας, όπως θα αναλυθεί και στη συνέχεια. Από την άλλη πλευρά, είναι αξιοπρόσεκτο το γεγονός ότι κάποιοι συμμετέχοντες επέλεξαν να διατηρήσουν τα πάντα στη μνήμη τους και να μη λησμονήσουν κάτι, αν είχαν τη δυνατότητα.

Η νοσταλγία είναι φανερή στην παρούσα έρευνα, καθώς όλοι οι συμμετέχοντες φαίνεται να νοσταλγούν με θετικά συναισθήματα στιγμές του παρελθόντος τους. Πιο συγκεκριμένα, η πλειοψηφία των συμμετεχόντων νοσταλγεί τον οικογενειακό και φιλικό κύκλο, ενώ οι υπόλοιποι την κατάσταση που υπήρχε πριν τον πόλεμο, αλλά και την πατρίδα τους γενικότερα. Όπως επισημαίνεται και στη βιβλιογραφία, ο ρόλος της νοσταλγίας είναι σημαντικός για πληθυσμούς που μετακινούνται και χρειάζεται να επαναπροσδιορίσουν την ταυτότητά τους στη νέα χώρα υποδοχής (Deschamps, Paez, & Pennebaker, 2002; Laurens, 2002).

Συνοψίζοντας τα παραπάνω συμπεράσματα, διαφαίνεται η επίδραση της μνήμης και των διαδικασιών της στη διαμόρφωση της ταυτότητας του προσφυγικού πληθυσμού στην Ελλάδα. Πρόκειται για μια σχέση αλληλεπίδρασης, καθώς η μία έννοια επηρεάζει την άλλη και αντίστροφα. Όπως αναφέρεται και στη βιβλιογραφία η μνήμη καθορίζει την ταυτότητα και η ταυτότητα επηρεάζει τι επιλέγει να θυμάται το άτομο (Bertrand, 1975; Candau, 1998; Licata, Klein, & Gely, 2007). Στόχος αυτών των διαδικασιών είναι η διατήρηση της θετικής ταυτότητας του ατόμου (Legg, 2004; Μαντόγλου, 2010). Στην παρούσα έρευνα η παραπάνω σχέση γίνεται φανερή από τις απαντήσεις των συμμετεχόντων. Πιο συγκεκριμένα, οι πρόσφυγες επιλέγουν να διατηρούν στη μνήμη τους όσα θετικά γεγονότα και στιγμές έζησαν στην πατρίδα τους και να τα ανακαλούν κατά τη διάρκεια της διαμονής τους στη νέα χώρα υποδοχής, με απώτερο στόχο τη διατήρηση και την ενίσχυση της ταυτότητας και της αυτοαντίληψής τους. Για τον ίδιο λόγο επιθυμούν να ξεχάσουν το καθεστώς του πολέμου που έχουν βιώσει, καθώς αποτελεί για αυτούς τραυματικό γεγονός και απειλεί την ταυτότητά τους. Από την άλλη πλευρά, η μνήμη αφορά την μεταβίβαση όχι μόνο θετικών, αλλά και αρνητικών γεγονότων που ήταν σημαντικά για το άτομο (Halbwachs, 1968/2013; Μαντόγλου, 2005), στοιχείο που αιτιολογεί την απόφαση ορισμένων συμμετεχόντων να μην επιθυμούν τη λήθη. Άλλωστε, η μνήμη και οι

διαδικασίες της πληροφορούν το άτομο για την ταυτότητά του στο παρόν, και, επομένως, για τους συγκεκριμένους συμμετέχοντες, η ολοκληρωμένη ταυτότητα αποτελείται τόσο από τα θετικά, όσο και από τα αρνητικά βιώματά τους.

Έναν αντίστοιχο ρόλο με αυτόν της κοινωνικής μνήμης φαίνεται να παίζει και η νοσταλγία στην συγκεκριμένη έρευνα, όπως αναφέρθηκε και παραπάνω. Σημειώνεται ότι η νοσταλγία διαφέρει από τη μνήμη ως προς το θετικό συναισθηματικό φορτίο που φέρει στα άτομα, με αποτέλεσμα να εξιδανικεύεται το παρελθόν. Για το λόγο αυτό, τα άτομα νοσταλγούν ως επί τω πλείστον θετικά γεγονότα. Επιπλέον, παρατηρείται ότι τόσο στη μνήμη, όσο και στη νοσταλγία, η πλειοψηφία των συμμετεχόντων αναφέρει σε μεγαλύτερο βαθμό τον οικογενειακό και φιλικό κύκλο σε σχέση με την πατρίδα και τον τρόπο ζωής τους εκεί. Αυτό οφείλεται στη δυναμικότητα που χαρακτηρίζει την κοινωνική μνήμη και την αλληλεπίδραση που έχει με το παρόν. Δηλαδή, οι άνθρωποι αξιολογούν και αναφέρονται στο παρελθόν τους με βάση τη ζωή τους στο παρόν (Jodelet, 1992; Bartlett, 1954). Γίνεται, λοιπόν, εύκολα κατανοητό ότι, έχοντας βιώσει τον πόλεμο και προσπαθώντας να δημιουργήσουν εκ νέου τη ζωή και την ταυτότητά τους στη νέα χώρα υποδοχής, η αυτοβιογραφική μνήμη και νοσταλγία είναι πιο έντονες από την κοινωνική και εθνική μνήμη, καθώς οι τελευταίες συνδέονται με αρνητικά συναισθήματα και γεγονότα που οι περισσότεροι πρόσφυγες θα ήθελαν να ξεχάσουν.

Το συγκεκριμένο συμπέρασμα φαίνεται να απορρίπτει την πρώτη ερευνητική υπόθεση που τέθηκε παραπάνω σχετικά με το ποια μορφή μνήμης διατηρείται περισσότερο στον προσφυγικό πληθυσμό και ποιο κομμάτι της ταυτότητας επηρεάζεται. Σύμφωνα με αυτή, προβλεπόταν ότι η κοινωνική μνήμη θα είναι περισσότερο εμφανής στο δείγμα συγκριτικά με τις άλλες δύο όψεις της και, ως αποτέλεσμα αυτής, η κοινωνική ταυτότητα θα αλλάξει δυσκολότερα από την ατομική και την εθνική. Αποδεικνύεται, τελικά, ότι η αυτοβιογραφική μνήμη είναι κυρίαρχη στο δείγμα, καθώς αυτή συνδέεται αποκλειστικά με θετικές μνήμες, γεγονός που συμβάλλει στην ενίσχυση της θετικής ταυτότητας στη νέα χώρα υποδοχής. Επομένως, αντίθετα με την ερευνητική υπόθεση, η ατομική ταυτότητα των προσφύγων διατηρείται ακέραια στην Ελλάδα, ενώ η κοινωνική ταυτότητα αλλάζει με τον τρόπο που θα συζητηθεί παρακάτω.

Παρομοίως, η δεύτερη ερευνητική υπόθεση υποστήριζε ότι η νοσταλγία θα είναι έντονη στον προσφυγικό πληθυσμό, καθώς ο ρόλος της είναι να εξιδανικεύει το παρελθόν με απώτερο στόχο την ενδυνάμωση και τη διατήρηση της ταυτότητας του συγκεκριμένου πληθυσμού στις δυσχέρειες και στην προσαρμογή στη νέα χώρα υποδοχής. Η συγκεκριμένη υπόθεση φαίνεται να επιβεβαιώνεται ως ένα βαθμό, καθώς πράγματι η νοσταλγία είναι εμφανής στους συμμετέχοντες. Ωστόσο, αυτό που εξειδικεύεται στην παρούσα έρευνα είναι ότι η πλειοψηφία των προσφύγων νοσταλγούν σε μεγαλύτερο βαθμό το οικογενειακό και φιλικό τους περιβάλλον, γιατί αυτό συνδέεται αποκλειστικά με θετικά συναισθήματα και σκέψεις, όπως ακριβώς και στην περίπτωση της μνήμης. Έτσι, λοιπόν, η παρουσία της νοσταλγίας είναι φανερή, αλλά αυτή δείχνει ότι συμβάλλει στη διατήρηση της ατομικής ταυτότητας, με αποτέλεσμα, η αλλαγή της κοινωνικής ταυτότητας και η προσαρμογή στα δεδομένα της ελληνικής ταυτότητας να καθίσταται ευκολότερη.

Αναφορικά με τη μετάβαση των προσφύγων στην Ελλάδα και τις πρώτες εντυπώσεις από τη νέα χώρα υποδοχής και τη συναναστροφή με τον γηγενή πληθυσμό, υπάρχουν κάποια σημεία που αξίζει να συζητηθούν. Γενικά, τα θετικά στοιχεία υπερισχύουν των αρνητικών και στις δυο κατηγορίες και αυτό φαίνεται σημαντικό για τη μετέπειτα διαμονή τους στη χώρα. Η ασφάλεια στην Ελλάδα και η καλοσύνη των Ελλήνων είναι τα κυριότερα θετικά που αναφέρουν οι συμμετέχοντες. Από την άλλη πλευρά, τα αρνητικά που σχολιάζουν είναι χαρακτηριστικά με δυνατότητα αλλαγής. Δηλαδή, η δυσκολία επικοινωνίας με το γηγενή πληθυσμό, η ανεργία και η προκατάληψη είναι στοιχεία που αλλάζουν όσο αυξάνεται και εντατικοποιείται η αλληλεπίδραση με την κυρίαρχη κοινωνική ομάδα. Είναι, επίσης, άξιο αναφοράς ότι ένας συμμετέχων ανέφερε ως αρνητικό τη δράση της Χρυσής Αυγής, παράγοντας που αποτυπώνει την υπόσταση της ελληνικής κοινωνίας και πολιτικής κατά την περίοδο άφιξης των προσφυγικών ροών στη χώρα. Τέλος, η αναφορά στη διαφορετική κουλτούρα φαίνεται να γίνεται αισθητή στους πρόσφυγες, καθώς ανέφεραν τη διαφορετική θέση των γυναικών στην κοινωνία σε σχέση με το δικό τους πολιτισμικό πλαίσιο.

Παρόμοια με την ταυτότητα στη Συρία, έτσι και η ταυτότητα που διαμορφώνουν οι πρόσφυγες στην Ελλάδα, παρουσιάζει μεγάλη ποικιλομορφία στο δείγμα της παρούσας έρευνας. Πιο συγκεκριμένα, η πλειοψηφία των συμμετεχόντων

φαίνεται να έχει ενταχθεί στην ελληνική κοινωνία σε μεγάλο βαθμό και πολυεπίπεδα. Τόσο στον τομέα της εκπαίδευσης και της εργασίας όσο και στη διαχείριση του ελεύθερου χρόνου παρατηρούνται απόπειρες αφομοίωσης του προσφυγικού πληθυσμού στην ελληνική κοινωνική πραγματικότητα, σύμφωνα με τις στρατηγικές επιπολιτισμοποίησης που περιγράφει ο Berry (1997/2006). Αναφορικά με την εκπαίδευση, τόσο οι ίδιοι όσο και τα παιδιά τους παρακολουθούν μαθήματα ελληνικών, ώστε να είναι δυνατή και εύκολη η επικοινωνία με τους Έλληνες, αλλά και η εξοικείωση με την ελληνική κουλτούρα. Στον τομέα της επαγγελματικής αποκατάστασης υπήρξαν ευκαιρίες για αρκετούς από τους συμμετέχοντες, με την πλειοψηφία αυτών να απασχολείται στη διερμηνεία ή σε άλλες ειδικότητες. Τέλος, οι βόλτες με την οικογένεια ή τους φίλους είναι από τις βασικές επιλογές τους για τις ασχολίες στον ελεύθερο χρόνο τους. Για τους ανθρώπους αυτούς η αλληλεπίδραση με τους Έλληνες είναι έντονη και καθημερινή τόσο στην επαγγελματική όσο και στην κοινωνική ζωή τους, με κάποιους από αυτούς, μάλιστα, να διατηρούν φιλικές σχέσεις με Έλληνες. Ωστόσο, για ένα μικρότερο μέρος του δείγματος, δεν υπήρξαν ευκαιρίες για τα όλα τα παραπάνω, με αποτέλεσμα να περιθωριοποιούνται και να αποστασιοποιούνται από την ελληνική κοινωνία και τους Έλληνες. Κάτι ανάλογο παρατηρήθηκε και στις απαντήσεις μεταξύ ανδρών και γυναικών. Δηλαδή, οι γυναίκες αναφέρουν μικρότερη επαφή και επικοινωνία με το γηγενή πληθυσμό συγκριτικά με τους άνδρες, όπως και μικρή έως μηδενική επαγγελματική αποκατάσταση, ενώ κύριες ασχολίες τους είναι η ανατροφή των παιδιών και η ενασχόληση με τα οικιακά. Αυτό μπορεί να οφείλεται στα πολιτισμικά και θρησκευτικά κατάλοιπα από τη χώρα καταγωγής τους. Άλλωστε, και στην ταυτότητα που διατηρούσαν στη Συρία οι γυναίκες συμμετέχουσες, παρατηρούνται οι ίδιες διαφοροποιήσεις.

Τα θετικά που εντοπίζουν οι πρόσφυγες κατά την περίοδο διαμονής τους στη χώρα δε διαφέρουν σε μεγάλο βαθμό από αυτά που είχαν αναφέρει στην πρώτη εντύπωση και συναναστροφή με τους Έλληνες. Πιο συγκεκριμένα, η ασφάλεια στη χώρα και η ανθρωπιά των Ελλήνων εξακολουθούν να υπάρχουν στα θετικά που αναφέρουν οι πρόσφυγες. Σε αυτά, όμως, έχουν προστεθεί και άλλα στοιχεία, όπως η φύση, η οποία παρουσιάζει πολλές ομοιότητες με το αντίστοιχο περιβάλλον στη Συρία και η αίσθηση πατρίδας που προκαλεί η χώρα στους πρόσφυγες. Από την άλλη πλευρά, τα αρνητικά αφορούν περισσότερο τις πολιτικοκοινωνικοοικονομικές

δυσκολίες που αντιμετωπίζουν οι συμμετέχοντες στην Ελλάδα, οι οποίες αφορούν κυρίως την ανεργία, τον ρατσισμό και τη γραφειοκρατία. Ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι απαντήσεις κάποιων συμμετεχόντων που φαίνεται να παραμερίζουν τα παραπάνω αρνητικά και να εστιάζουν σε πιο εξειδικευμένες συνήθειες των Ελλήνων, όπως η γκρίνια, η αδιαφορία για το περιβάλλον και η ροπή τους προς τα τυχερά παιχνίδια. Αν και, εκ πρώτης όψεως, δεν θεωρούνται βασικά μειονεκτήματα για τη διαβίωσή τους σε μια νέα κοινωνία, ωστόσο οι παραπάνω αναφορές έγιναν από ανθρώπους που, όσο ζούσαν στη Συρία, είχαν μια πλούσια κοινωνική ταυτότητα και στην Ελλάδα έχουν αφομοιωθεί σε μεγάλο βαθμό, έχοντας ξεπεράσει τις πρωταρχικές δυσκολίες, με αποτέλεσμα να αξιολογούν πιο συγκεκριμένα ζητήματα της ελληνικής κοινωνίας. Γενικά, στις απαντήσεις των συμμετεχόντων παρατηρεί κανείς ότι όσα για κάποιους είναι θετικά, για κάποιους άλλους είναι αρνητικά. Αυτό οφείλεται κυρίως στο βαθμό που έχει ενταχθεί ο κάθε συμμετέχων στην ελληνική κοινωνία και στην ταυτότητα που έχει δημιουργήσει εδώ. Για παράδειγμα, συμμετέχοντες που εργάζονται στην Ελλάδα ανέφεραν στα θετικά τις ευκαιρίες που προσφέρει η χώρα για επαγγελματική αποκατάσταση, ενώ όσοι δεν απασχολούνται κάπου επαγγελματικά, έκριναν ως αρνητικό την ανεργία στην Ελλάδα. Κάτι αντίστοιχο ισχύει και στον τομέα της αλληλεπίδρασης με τον γηγενή πληθυσμό.

Τέλος, αναφορικά με τις προσδοκίες των προσφύγων για το μέλλον τους στη χώρα, παρατηρείται η τάση να παραμείνουν στη χώρα. Η ύπαρξη εργασίας, οι προσπάθειες έκδοσης ελληνικής ταυτότητας για πολλούς από τους συμμετέχοντες και το δημοκρατικό καθεστώς της Ελλάδας είναι μερικά από τα επιχειρήματα που συνδράμουν στην ενίσχυση αυτής της απόφασης. Η επιστροφή στη Συρία θα γινόταν μόνο σε περίπτωση που άλλαζε η πολιτική κατάσταση εκεί και επέστρεφε η χώρα στις συνθήκες που υπήρχαν πριν αναγκαστούν να την εγκαταλείψουν εξαιτίας του πολέμου. Για πολλούς φαντάζει ανέλπιστο, οπότε η παραμονή τους στην Ελλάδα είναι η μοναδική τους ευκαιρία για μια ασφαλή και νέα ζωή. Άλλωστε, υπάρχουν αρκετές αναφορές στο δείγμα σχετικά με την αίσθηση της πατρίδας που τους δημιουργεί η νέα χώρα υποδοχής. Βέβαια, υπήρξαν και πρόσφυγες που επιθυμούν τη μετανάστευση τους σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες με απώτερο στόχο την εύρεση εργασίας. Γίνεται κατανοητό, λοιπόν, ότι και σε αυτή την περίπτωση η απόφαση για παραμονή ή όχι στην Ελλάδα, εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από το επίπεδο ένταξης και απορρόφησής τους στην ελληνική κοινωνία.

Οι παραπάνω παρατηρήσεις καταλήγουν σε ένα κοινό συμπέρασμα, κατά το οποίο φαίνεται ότι οι πρόσφυγες αναδιαμορφώνουν και ανακατασκευάζουν την ταυτότητά τους στη νέα χώρα υποδοχής. Το επίπεδο αυτής της αλλαγής εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από το επίπεδο ένταξης στην ελληνική κοινωνία και αλληλεπίδρασης με τον γηγενή πληθυσμό. Όπως είχε αναδειχθεί και στην έρευνα των Gupta και Ferguson (1997), σε έναν αντίστοιχο πληθυσμό πολέμου, μόνο όσοι ανήκαν σε υψηλή κοινωνικοοικονομική τάξη στη χώρα καταγωγής τους κατάφεραν να ενταχθούν στη νέα χώρα υποδοχής και να υιοθετήσουν την ταυτότητα που επιτάσσει η νέα κοινωνία και η κυρίαρχη ομάδα. Αντίστοιχα, και στην παρούσα έρευνα, προέκυψε μια ανάλογη σχέση εντός του δείγματος. Πιο συγκεκριμένα, όσοι συμμετέχοντες διατηρούσαν μια πολυδιάστατη ταυτότητα στη Συρία, και προέρχονταν από υψηλά κοινωνικά στρώματα διευκολύνθηκαν περισσότερο, ώστε να προσαρμοστούν στην ελληνική κοινωνία. Δηλαδή, υπήρξε ταχύτερη και ευκολότερη επαγγελματική αποκατάσταση, εκπαίδευση και αλληλεπίδραση με το γηγενή πληθυσμό. Αντίθετα, όσοι συμμετέχοντες ανήκαν σε ευπαθή κοινωνικά στρώματα στη Συρία και δεν είχαν τις ίδιες δυνατότητες με τους υπόλοιπους, η προσαρμογή στην Ελλάδα παρουσίασε μεγαλύτερη καθυστέρηση σε όλους τους τομείς. Αναφορικά με την νέα ταυτότητα, τα παραπάνω δεδομένα συνηγορούν υπέρ της δημιουργίας μιας νέας κοινωνικής ταυτότητας στην Ελλάδα. Σύμφωνα με τον Berry (1997/2006) και με τις στρατηγικές επιπολιτισμοποίησης που εισήγαγε στη θεωρία, φαίνεται να υπάρχει αφομοίωση του συγκεκριμένου δείγματος στην Ελλάδα. Δηλαδή, το μεγαλύτερο μέρος των συμμετεχόντων φαίνεται να έχουν αφήσει πίσω την προηγούμενη ταυτότητα και να την κατασκευάζουν εκ νέου σύμφωνα με τα χαρακτηριστικά της ελληνικής κοινωνίας. Βέβαια, για κάποιους εξ αυτών η αφομοίωση συνέβη αμεσότερα, ενώ, για όσους δεν είχαν τα απαραίτητα εφόδια, καθυστέρησε περισσότερο.

Στην ύπαρξη αφομοίωσης του προσφυγικού πληθυσμού συνδράμουν και άλλοι παράγοντες που διερευνήθηκαν. Αρχικά, η σχέση της ταυτότητας με τη μνήμη, τη λήθη και τη νοσταλγία που εξετάστηκε παραπάνω, έδειξε ότι η κοινωνική μνήμη δεν είναι τόσο έντονη στον προσφυγικό πληθυσμό, με αποτέλεσμα η κοινωνική ταυτότητα να αλλάζει ευκολότερα συγκριτικά με την ατομική. Επιπλέον, η αλληλεπίδραση με το γηγενή πληθυσμό ασκεί θετική επιρροή στην αφομοίωση των προσφύγων στην ελληνική κοινωνία. Όλοι τους ανέφεραν πως συναναστρέφονται

Έλληνες σε μικρότερο ή μεγαλύτερο βαθμό, είτε στην επαγγελματική, είτε στην κοινωνική τους ζωή, με αποτέλεσμα να μαθαίνουν τη γλώσσα και να κατανοούν σε μεγαλύτερο βαθμό την κουλτούρα και τα νέα πολιτισμικά δεδομένα. Με αυτό τον τρόπο, επιβεβαιώνεται η τρίτη ερευνητική υπόθεση, σύμφωνα με την οποία προβλεπόταν ότι η αλληλεπίδραση με τους Έλληνες θα ενισχύσει τη δημιουργία μιας νέας κοινωνικής ταυτότητας. Το χρονικό διάστημα διαμονής στη χώρα φαίνεται, επίσης, να επηρεάζει το βαθμό αφομοίωσης, καθώς οι συμμετέχοντες που ζουν στην Ελλάδα πολλά χρόνια, έχουν υιοθετήσει σε μεγαλύτερο βαθμό την ταυτότητα της νέας χώρας υποδοχής συγκριτικά με όσους ήρθαν πιο πρόσφατα, γεγονός που συμφωνεί και με έρευνα σε αντίστοιχο δείγμα που έλαβε χώρα στην Ελλάδα (Χριστοφή, 2018). Τέλος, η επιθυμία του μεγαλύτερου μέρους των προσφύγων να παραμείνουν στην Ελλάδα, καθώς και οι προσπάθειες που κάνουν για να μονιμοποιήσουν και να νομιμοποιήσουν αυτή την παραμονή φανερώνουν το επίπεδο της αφομοίωσης που έχει επιτύχει ο καθένας, όπως αναδέχθηκε σε παρόμοια έρευνα (Λυμπέρης, 2017).

Συμπερασματικά, η μνήμη και οι διαδικασίες της φαίνεται να συνδέονται άμεσα με την ταυτότητα των προσφύγων στην Ελλάδα. Η αυτοβιογραφική μνήμη και η νοσταλγία είναι εμφανείς για την πλειοψηφία του δείγματος, με αποτέλεσμα να διατηρούν άθικτη την ατομική τους ταυτότητα. Η κοινωνική μνήμη υπάρχει, αλλά συνδέεται με τη λήθη, καθώς μέρος αυτής είναι η εμπειρία του πολέμου, γεγονός που οι περισσότεροι θα επιθυμούσαν να ξεχάσουν. Αφήνοντας πίσω αυτό το παρελθόν, οι πρόσφυγες ζουν στην ελληνική κοινωνία και καλούνται να ενταχθούν και να απορροφηθούν σε αυτή. Η διαδικασία με την οποία φαίνεται να συμβαίνει αυτό είναι η αφομοίωση, αφού αφήνουν πίσω την κοινωνική τους ταυτότητα και υιοθετούν τα χαρακτηριστικά της ελληνικής κοινωνίας, μέσα από την επαγγελματική αποκατάσταση, την εκπαίδευση και, κυρίως, την αλληλεπίδραση με τον γηγενή πληθυσμό. Για κάποιους από αυτούς η αφομοίωση καθυστερεί λόγω διαφορετικών παραγόντων, όμως η επιθυμία τους να παραμείνουν στη χώρα, τους δίνει την ευκαιρία να ολοκληρώσουν αυτή τη διαδικασία. Η νέα ταυτότητα στην Ελλάδα τους δίνει τη δυνατότητα να κρίνουν θετικά ή αρνητικά όσα συμβαίνουν στη χώρα και να αναπροσδιορίσουν το ρόλο τους σε αυτή. Η εθνική μνήμη και ταυτότητα δεν ήταν δυνατό να μελετηθούν, καθώς πρόκειται για διαδικασίες που προϋποθέτουν να περάσουν τρεις γενιές, ώστε να αλλάξουν. Αξίζει, όμως, να σχολιαστεί αφενός η

μνήμη προς την πατρίδα, αφετέρου οι δηλώσεις μερικών συμμετεχόντων σχετικά με την αίσθηση της πατρίδας που τους δημιουργεί η Ελλάδα. Δεν πρόκειται για αντικρουόμενες απόψεις, αλλά για την ανάγκη των προσφύγων να έχουν μία ταυτότητα.

Η παρούσα έρευνα κατέληξε σε σημαντικά συμπεράσματα, ωστόσο υπάρχουν κάποιοι περιορισμοί που χρειάζεται να ληφθούν υπόψη. Αρχικά, όπως αναφέρθηκε στην παρουσίαση του δείγματος, αυτό ήταν περιορισμένο και ευκαιριακό, καθώς πρόεκυψε μέσω της μεθόδου της χιονοστιβάδας και περιορίστηκε στην περιοχή της Αθήνας. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα, να μην υπάρχει δυνατότητα γενίκευσης των ερευνητικών δεδομένων, αλλά και σύγκρισης των απαντήσεων εντός του δείγματος. Επιπλέον, οι άνδρες συμμετέχοντες ήταν περισσότεροι από τις γυναίκες, και, έτσι, δεν μπορεί να υπάρξει μια αντιπροσωπευτική εικόνα για την ένταξη των γυναικών στην ελληνική κοινωνία. Τέλος, υπάρχει έλλειψη σε παρόμοιες έρευνες, καθώς πρόκειται για ένα νέο ερευνητικό αντικείμενο, και, ως εκ τούτου δεν είναι εύκολη η υποστήριξη και η σύγκριση με άλλα ερευνητικά δεδομένα.

Παρ' όλους τους περιορισμούς, πρόκειται για μια έρευνα που ανοίγει το δρόμο τόσο για άλλες έρευνες, μεγαλύτερης δειγματοληπτικής και γεωγραφικής έκτασης, αλλά και για κοινωνικές παρεμβάσεις για όσους πρόσφυγες δεν έχουν καταφέρει να προσαρμοστούν πλήρως στην ελληνική κοινωνία.

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση

- Λυμπέρης, Π. (2016). *Οι πρόσφυγες της Συρίας ζητούν άσυλο στην Ελλάδα. Η διαδικασία εξέτασης του ασύλου τους ως μνήμη και αφήγηση ζωής*. (Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία). Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου, Κόρινθος, Ελλάδα.
- Μαντόγλου, Α. (2005). *Μνήμες: Ατομικές, συλλογικές, ιστορικές*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Μαντόγλου, Α. (2010). *Κοινωνική μνήμη, κοινωνική λήθη*. Αθήνα: Πεδίο.
- Μαντόγλου, Α. (2011). Αυτοβιογραφική μνήμη και «λήθη» σε προσωπικό, οικογενειακό και κοινωνικό πλαίσιο. *Hellenic Journal of Psychology*, 8 (2).
- Παπαδοπούλου, Γ. (2018). *Όταν η μνήμη πυροβολεί τη λήθη: Πολιτικοί πρόσφυγες του εμφυλίου στην Τασκένδη*. (Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία). Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου, Κόρινθος, Ελλάδα.
- Σπύρος Γραμμένος (2016). Τι με κοιτάς (Βίντεο-Τραγούδι). Ανακτήθηκε από το YouTube: <https://www.youtube.com/watch?v=yr-ZSWGQ06I>
- Χριστοφή, Α. (2018). *Ταυτότητα υπό διαπραγμάτευση: Η περίπτωση των προσφύγων της Αθήνας*. (Μεταπτυχιακή Διατριβή). Τεχνολογικό Πανεπιστήμιο Κύπρου, Λεμεσός, Κύπρος.

Ξενόγλωσση

- Augé, M. (1998). *Les formes de l'oubli*. Paris: Payot.
- Auriat, N. (1996). *Les défaillances de la mémoire humain*. Paris: Presses Universitaires de France.
- Bartlett, F. (1954). *Remembering: A study in experimental and social psychology*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.
- Batcho, K. I. (1998). Personal nostalgia, world view, memory, and emotionality. *Perceptual and Motor Skills*, 87, 411-432.

- Bellelli, G., & Amatulli, M.A.C. (1997). Nostalgia, immigration and collective memory. In J.W. Pennebaker, D. Paéz, & B. Rimé (Eds), *Collective memory of political events. Social psychological perspectives*. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, Publishers, Mahwah.
- Bertrand, P. (1975). *L'oubli. Revolution ou mort de l'histoire*. Paris: Presses Universitaires de France.
- Berry, J.W. (1997). Immigration, acculturation and adaptation. *Applied Psychology: An International Review*, 46, 5-34.
- Berry, J.W. (1999). Intercultural relations in plural societies. *Canadian Psychology*, 40, 12-21.
- Berry, J.W. (2006). Contexts of acculturation. In D. L. Sam & J. W. Berry (Eds.), *The Cambridge handbook of acculturation psychology*. Cambridge University Press.
- Billig, M. (1995). *Banal nationalism*. London: Sage Publications.
- Brown, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3 (2), 77-101.
- Candau, J. (1998). *Mémoire et identité*. Paris: Presses Universitaires de France.
- CNN Greece (2016). Προσφυγικό: Κοινή απόφαση το κλείσιμο των συνόρων. *CNN Greece*. Ανακτήθηκε 22 Μαΐου 2019 από ιστοσελίδα <https://www.cnn.gr/news/kosmos/story/24638/prosfygiko-kleista-synora>
- Cox, J. L. (1988). The overseas student: Expatriate, sojourner or settler? *Acta Psychiatrica Scandinavica*, 78, 179-184.
- Descamps, J.C., Paez, D., & Pennebaker, J. (2002). Mémoire collective et histoire a la fin du second millénaire. In S. Laurens & N. Roussiau (Eds), *La mémoire collective, identities et représentations sociales*. Rennes: Presses Universitaires de Rennes.
- Gordon, M.M. (1964). *Assimilation in American life*. New York: Oxford University Press.

- Gupta, A., & Ferguson, J. (1997). *Culture, power, place: Explorations in critical anthropology*. London: Duke University Press.
- Haas, V., & Jodelet, D. (1999). Pensée et mémoire sociale. In J.P. Pétard (Ed.), *Psychologie sociale*. Rosny: Bréal.
- Halbwachs, M. (1968/2013). *Η συλλογική μνήμη*. Αθήνα: Παπαζήση.
- Jackson, S. W. (1986). *Melancholia and depression: From Hippocratic times to modern times*. New Haven: Yale University Press.
- Jaisson, M. (1999). Temps et espace Maurice Halbwachs (1925-1945). *Revue d'Histoire des Sciences Humaines*, 1, 163-178.
- Jodelet, D. (1992). Mémoire de masse: Le coté morale et affectif de l'histoire. *Bulletin de Psychologie*, 405, 239-256.
- Laurens, S., & Roussiau, N. (2002). *La mémoire sociale. Identités et représentations sociales* (pp. 259-267). Rennes: Presses Universitaires de Rennes.
- Legg, S. (2004). Memory and Nostalgia. *Cultural Geographies*, 11, 99-197.
- Licata, L., Klein, O., & Gely, R. (2007). Mémoire des conflits, conflits des mémoires: Une approche psychosociale et philosophique du rôle de la mémoire collective dans les processus de réconciliation intergroupe. *Sociale Science Information*, 46, 563-589.
- Lipiansky, E. M. (1992). *Identité et communication*. Paris: Presses Universitaires de France.
- Loveday, V. (2014). "Flat-capping it": Memory, nostalgia and value in retroactive male workingclass identification. *European Journal of Cultural Studies*, 17(6) 721-735.
- Mannheim, K. (1990). *Le problem des generations*. Paris: Nathan.
- Middleton, D., & Edwards, D. (1997). Conversational remembering: A social psychological approach. In D. Middleton & D. Edwards (Eds), *Collective remembering*. London: Sage Publications.

- Misztal, A.B. (1993). *Theories of social remembering*. Open University Press, UK: McGraw-Hill Education.
- Miyazawa, K. (2012). The more she longs for home, the farther away it appears. A paradox of nostalgia in a Fulani immigrant girl's life. *Journal of Curriculum Theorizing*, 28(1), 59-73.
- Moscovici, S. (1988). Notes towards a description of social representations. *European Journal of Social Psychology*, 18, 211-250.
- Negura, L., & Lungu, O. (2011). Les Thémata et l'ancrage sociologique de la nostalgie d'un passé historique. Le cas de l'ostalgie. *Les Cahiers Internationaux de Psychologie Sociale*, 89-90, 87-105.
- Olick, J.K. (1999). Collective memory: The two cultures. *Sociological Theory*, 17, 3, 333-348.
- Paéz, D., Insua, P., & Vergara, A. (1992). Relations sociales, representations sociales et mémoire. *Bulletin de Psychologie*, 405, 257-263.
- Piolino, P., Desgrandes, B., & Eustache, F. (2000). *La mémoire autobiographique: Théorie et pratique*. Marseille: Solal Editeurs.
- Rodgers, L., Gritten, D., Offer, J., & Asare, P. (2016). Syria the story of the conflict. Ανακτήθηκε 22 Μαΐου 2019 από ιστοσελίδα <http://www.bbc.com/news/worldmiddle-east-26116868>
- Rosa de, S., & Mormino, Cl. (2002). Au confluent de la mémoire: Etude sur l'identité nationale et Européenne. In S. Laurens & N. Roussiau (Eds), *La mémoire collective, identities et representations sociales*. Rennes: Presses Universitaires de Rennes.
- Sedikides, C., Gaertner, L., Luke, M.A., O'Mara, E., & Gebauer, J.E. (2013). A three-tier hierarchy of self-potency: Individual self, relational self, collective self. *Advances in Experimental Social Psychology*, 48, 235-295.

- Sedikides, C., Wildschut, T., Routledge, C., Arndt, J., Hepper, E. G., & Zhou, X. (2015). To nostalgize: Mixing memory with affect and desire. *Advances in Experimental Social Psychology*, 51, 189-273.
- Tajfel, H., & Turner, J. (1979). An integrative theory of intergroup conflict. In W. G. Austin & S. Worchel (Eds.), *Social psychology of intergroup relations* (pp. 33-47). Monterey, CA: Brooks/Cole.
- UNHCR (1951). Σύμβασις περί του καθεστώτος των προσφύγων. *UNHCR Greece*. Ανακτήθηκε 22 Μαΐου 2019, από ιστοσελίδα <https://www.unhcr.org/gr/%CE%B7-%CF%83%CF%8D%CE%BC%CE%B2%CE%B1%CF%83%CE%B7-%CF%84%CE%BF%CF%85-1951-%CF%83%CF%87%CE%B5%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AC-%CE%BC%CE%B5-%CF%84%CE%BF-%CE%BA%CE%B1%CE%B8%CE%B5%CF%83%CF%84%CF%8E%CF%82-%CF%84>
- UNHCR (2019). Στατιστικά Ελλάδα. *UNHCR Greece*. Ανακτήθηκε 22 Μαΐου 2019, από ιστοσελίδα https://data2.unhcr.org/en/situations/mediterranean/location/5179#_ga=2.166500606.1918287866.1561054263-1615577198.1557565515
- Volkan, V. D. (1999). Nostalgia as a linking phenomenon. *Journal of Applied Psychoanalytic Studies*, 1, 69-179
- Wildschut, T., Bruder, M., Robertson, S., van Tilburg, W. A. P., & Sedikides, C. (2014). Collective nostalgia: A group-level emotion that confers unique benefits on the group. *Journal of Personality and Social Psychology*, 107(5), 844-863.
- Wetherell, M., & Maybin, J. (1996). The distributed shelf. In R. Stevens (Eds), *Understanding the shelf*. London: Sage.

Παράρτημα

Οδηγός Συνεντεύξεων

1^{ος} Άξονας: Ταυτότητα στη Συρία

1. Από πού κατάγεστε;
2. Πόσο ετών είστε;
3. Ποιο είναι το θρήσκευμά σας;
4. Μιλήστε μου για την οικογένειά σας.
5. Ποιο είναι το μορφωτικό σας επίπεδο;
6. Εργαζόσασταν στη Συρία; Αν ναι, ως τι;
7. Πως περνούσατε τον ελεύθερο χρόνο σας;
8. Για ποιους λόγους εγκαταλείψατε τη χώρα σας;

2^{ος} Άξονας: Ταξίδι προς την Ελλάδα

1. Πότε φύγατε από τη Συρία;
2. Ποια διαδρομή ακολουθήσατε μέχρι την Ελλάδα;
3. Μείνατε κάποιο διάστημα στην Τουρκία;
4. Ποιο ήταν το σημείο εισόδου σας στην Ελλάδα;

3^{ος} Άξονας: Μνήμη και λήθη

1. Τι θέλετε να θυμάστε για πάντα από τη ζωή σας, όταν ήσασταν στην πατρίδα σας;
2. Τι θα θέλατε να ξεχάσετε για πάντα από τη ζωή σας, από την πατρίδα σας;
3. Τι σας λείπει περισσότερο;

4^{ος} Άξονας: Πρώτη επαφή με την Ελλάδα

1. Πότε φτάσατε στην Ελλάδα;
2. Πότε ήρθατε στην Αθήνα;
3. Μιλήστε μου για την πρώτη εντύπωση από τη νέα χώρα υποδοχής.
4. Μιλήστε μου για την πρώτη σας συναναστροφή με τους Έλληνες.

5^{ος} Άξονας: Νέα ταυτότητα

1. Τι έγγραφα έχετε;
2. Που μένετε αυτό το διάστημα;

3. Περιγράψτε μου την καθημερινότητά σας στην Ελλάδα
4. Τα παιδιά σας φοιτούν σε ελληνικό σχολείο; (Αν έχουν παιδιά)
5. Ποια είναι η σχέση σας με τους ντόπιους;

6^{ος} Άξονας: Θετικά και Αρνητικά

1. Τι θετικά στοιχεία βρίσκετε στην Ελλάδα;
2. Ποια είναι τα αρνητικά που έχετε αποκομίσει;

7^{ος} Άξονας: Προσδοκίες για το μέλλον

1. Τι προσδοκάτε για το μέλλον σας στη χώρα;
2. Θα θέλατε να επιστρέψετε στην πατρίδα σας;

Συνέντευξη 1

Από πού κατάγεστε;	Από το Ετλέν της Συρίας. Είναι πόλη και βρίσκεται στα σύνορα με την Τουρκία.
Πόσο ετών είστε;	25
Ποιο είναι το θρήσκευμά σας;	Σουνίτης, Μουσουλμάνος.
Μιλήστε μου για την οικογένειά σας.	Ο πατέρας μου πέθανε στον πόλεμο. Η μάνα μου ζει στη Σουηδία μαζί με τα τέσσερα αδέρφια μου. Εγώ δεν έχω παντρευτεί και δεν έχω παιδιά.
Ποιο είναι το μορφωτικό σας επίπεδο;	Δεν έχω πάει σχολείο. Ήμουν στρατιωτικός.
Εργαζόσασταν στη Συρία; Αν ναι, ως τι;	Το 2016 μπήκα στρατό. Δούλευα εκεί για 7 χρόνια. Μόλις ξεκίνησε ο πόλεμος έφυγα.
Πως περνούσατε τον ελεύθερο χρόνο σας;	Ήταν πολύ καλά. Η Συρία ήταν ωραία χώρα. Είχαμε ασφάλεια, είχαμε τις δουλειές μας και περνούσαμε ωραία.
Για ποιους λόγους εγκαταλείψατε τη χώρα σας;	Εξαιτίας του πολέμου. Στον στρατό μου ζητούσαν να κάνω πράγματα που δεν ήθελα και δεν μπορούσα. Μας ζητούσαν να σκοτώνουμε κόσμο και όσους έβγαιναν στο δρόμο και ζητούσαν ελευθερία, να τους βάζουμε φυλακή. Δεν το άντεξα, γιατί δεν μπορούσα να κάνω αυτά τα πράγματα. Έτσι, πήρα την απόφαση να φύγω.
Πότε φύγατε από τη Συρία;	Το 2013. Γύρισα στην πόλη μου για ένα μήνα. Ξέχασα τι σημαίνει ρεύμα, φαγητό, νερό. Έπεσε βόμβα. Σκοτώθηκαν 600 άνθρωποι. Έφυγα αμέσως. Δεν μπορούσα να πάω στη Σουηδία νόμιμα, γιατί όσοι δούλευαν στον στρατό απαγορευόταν να φύγουν από τη Συρία. Αν φύγεις και

	ξαναγυρίσεις, σε σκοτώνουν. Εγώ έφυγα κρυφά.
Ποια διαδρομή ακολουθήσατε μέχρι την Ελλάδα;	Από την Τουρκία, όπως όλοι οι πρόσφυγες. Δεν ήρθα με βάρκα, αλλά από τα σύνορα, από τον Έβρο με τα πόδια. Την πρώτη φορά πλήρωσα διακινητή για να έρθω στην Ελλάδα. Ήθελε να μας περάσει με φουσκωτό. Ήμασταν 65 άτομα. Το φουσκωτό ήταν τρύπιο. Μία Κινέζα, ένας Μαροκινός και ένας Αφρικανός προσπάθησαν να περάσουν και πνίγηκαν. Γυρίσαμε πίσω και προσπαθήσαμε να ξαναπεράσουμε τα σύνορα. Βάλαμε στο GPS τη διαδρομή και προσπαθούσαμε να βρούμε ένα σημείο στο ποτάμι που να μπορούμε να περάσουμε με τα πόδια. Βρήκαμε έναν μεγάλο σωλήνα. Αποφάσισα να πάω πρώτος. Αφού πέρασα, δεθήκαμε όλοι με ένα σκοινί και, έτσι, πέρασαν και οι υπόλοιποι. Μας έπιασε η αστυνομία και μπήκαμε φυλακή για τρεις μήνες.
Μείνατε κάποιο διάστημα στην Τουρκία;	Ναι, μία εβδομάδα.
Τι θέλετε να θυμάστε για πάντα από τη ζωή σας, όταν ήσασταν στην πατρίδα σας;	Πολλά. Τους φίλους μου, που πλέον οι περισσότεροι έχουν πεθάνει. Όμορφες στιγμές με τον πατέρα μου πριν πεθάνει. Και γενικά το πώς ζούσαμε.
Τι θα θέλατε να ξεχάσετε για πάντα από τη ζωή σας, από την πατρίδα σας;	Αυτά που είδα στον πόλεμο. Είδα πολλά πράγματα.
Τι σας λείπει περισσότερο;	Ο πατέρας μου. Και η χώρα, σαν χώρα μου. Ήταν η πατρίδα μου.
Πότε φτάσατε στην Ελλάδα;	20 Οκτωβρίου του 2013

Πότε ήρθατε στην Αθήνα;	Αρχές του 2014. Με έπιασαν στην Κομοτηνή για χαρτιά και κάθισα στη φυλακή τρεις μήνες.
Μιλήστε μου για την πρώτη εντύπωση από τη νέα χώρα υποδοχής.	Στην αρχή μου ήταν πολύ δύσκολο να μάθω τα ελληνικά. Μιλούσαν μπροστά μου και δεν καταλάβαινα τίποτα. Σαν να είμαι χαμένος και όλοι οι άλλοι γύρω μου. Αλλά μου άρεσε σαν χώρα.
Μιλήστε μου για την πρώτη σας συναναστροφή με τους Έλληνες.	Έχει πολύ καλό κόσμο που με φρόντισαν, με βοηθούσαν. Αυτό μου έκανε εντύπωση, ότι εγώ είμαι μουσουλμάνος και αυτοί χριστιανοί και παρ' όλα αυτά με βοήθησαν τόσο πολύ.
Τι έγγραφα έχετε;	Έχω άδεια παραμονής.
Που μένετε αυτό το διάστημα;	Στον Άγιο Ελευθέριο, έχω νοικιάσει σπίτι.
Περιγράψτε μου την καθημερινότητά σας στην Ελλάδα.	Πηγαίνω στη δουλειά μου, γυρίζω στο σπίτι μου, βγαίνω με τους φίλους μου. Περνάω καλά και νιώθω ασφάλεια.
Ποια είναι η σχέση σας με τους ντόπιους;	Μιλάω με αρκετούς Έλληνες και στη δουλειά και έξω. Καλή θα την έλεγα.
Τι θετικά στοιχεία βρίσκετε στην Ελλάδα;	Μου αρέσει σαν χώρα. Τη νιώθω να είναι χώρα μου. Δεν έχω δει ποτέ ρατσισμό, να με προσβάλουν ή να με βρίσουν επειδή είμαι ξένος. Και σαν λαός έχει πολύ καλό κόσμο.
Ποια είναι τα αρνητικά που έχετε αποκομίσει;	Δυσκολεύτηκα πολύ να βρω δουλειά, γιατί δεν υπάρχουν δουλειές εδώ. Μόνο αυτό.
Τι προσδοκάτε για το μέλλον σας στη χώρα;	Αν κάποια στιγμή φτιαχτεί η χώρα μου, θα γυρίσω πίσω. Αλλιώς θα μείνω εδώ για όσο δουλεύω.

Συνέντευξη 2

Από πού κατάγεστε;	Από τη Νταράα. Είναι πόλη κοντά στα σύνορα της Συρίας με την Ιορδανία.
Πόσο ετών είστε;	43.
Ποιο είναι το θρήσκευμά σας;	Είμαι μουσουλμάνος.
Μιλήστε μου για την οικογένειά σας.	Οι γονείς μου είναι ακόμη στη Συρία. Εγώ εδώ είμαι μόνος μου, δεν έχω κάνει οικογένεια.
Ποιο είναι το μορφωτικό σας επίπεδο;	Τελείωσα το Πανεπιστήμιο και έχω πτυχίο γεωπόνου.
Εργαζόσασταν στη Συρία; Αν ναι, ως τι;	Όχι.
Πως περνούσατε τον ελεύθερο χρόνο σας;	Διάβαζα για το Πανεπιστήμιο και γενικότερα, μου άρεσε το διάβασμα, οπότε διάβαζα γενικότερα. Επίσης, βγαίναμε με τους φίλους μου και παίζαμε μπάλα.
Για ποιους λόγους εγκαταλείψατε τη χώρα σας;	Έφυγα, όταν ξεκίνησε ο πόλεμος.
Πότε φύγατε από τη Συρία;	Το 2012.
Ποια διαδρομή ακολουθήσατε μέχρι την Ελλάδα;	Πέρασα με visa στην Τουρκία και από εκεί με πλαστά χαρτιά ήρθα στην Ελλάδα. Με βοήθησε ένας διακινητής για αυτό.
Μείνατε κάποιο διάστημα στην Τουρκία;	Μία εβδομάδα περίπου.
Ποιο ήταν το σημείο εισόδου σας στην Ελλάδα;	Ο Έβρος.
Τι θέλετε να θυμάστε για πάντα από τη ζωή σας, όταν ήσασταν στην πατρίδα σας;	Την κουλτούρα, δηλαδή, τον τρόπο ζωής που είχαμε. Ήταν ωραία. Επίσης, την απλότητα των ανθρώπων.
Τι θα θέλατε να ξεχάσετε για πάντα από τη ζωή σας, από την πατρίδα σας;	Πριν τον πόλεμο, θα ήθελα να τα θυμάμαι όλα. Τώρα, θα ήθελα να ξεχάσω όλα αυτά που γίνονται στη χώρα μου.

Τι σας λείπει περισσότερο;	Οι γονείς μου.
Πότε φτάσατε στην Ελλάδα;	Τον Σεπτέμβριο του 2012.
Πότε ήρθατε στην Αθήνα;	Τον ίδιο μήνα.
Μιλήστε μου για την πρώτη εντύπωση από τη νέα χώρα υποδοχής.	Γενικά, μου άρεσε σαν χώρα. Αυτό που μου έκανε εντύπωση ήταν που είδα γυναίκες να κάνουν επαγγέλματα βαριά, που κάνουν συνήθως οι άντρες. Για παράδειγμα, είδα γυναίκες να οδηγούν λεωφορεία.
Μιλήστε μου για την πρώτη σας συναναστροφή με τους Έλληνες.	Ήταν καλή. Ευγενικοί άνθρωποι.
Τι έγγραφα έχετε;	Άδεια παραμονής. Περιμένω την συνέντευξη, για να πάρω ταυτότητα.
Που μένετε αυτό το διάστημα;	Νοικιάζω ένα διαμέρισμα στα Πατήσια.
Περιγράψτε μου την καθημερινότητά σας στην Ελλάδα.	Δουλεύω ως διερμηνέας στα δικαστήρια στην Ευελπίδων τα πρωινά. Προσπαθώ να ανοίξω το δικό μου ζαχαροπλαστείο. Κάποιες φορές βγαίνω και με τους φίλους μου.
Ποια είναι η σχέση σας με τους ντόπιους;	Πολύ καλή. Μετά από τόσα χρόνια, έχω μάθει τη γλώσσα. Επικοινωνώ με πολλούς Έλληνες στη δουλειά και την καθημερινότητά μου.
Τι θετικά στοιχεία βρίσκετε στην Ελλάδα;	Έχει ασφάλεια εδώ. Κάποιοι δεν δίνουν καθόλου σημασία σε αυτό, ενώ είναι πολύ σημαντικό. Μου αρέσει ο καιρός και ο τρόπος ζωής εδώ.
Ποια είναι τα αρνητικά που έχετε αποκομίσει;	Δεν μου αρέσει η γκρίνια των Ελλήνων, δηλαδή, που δεν χαίρονται με όσα έχουν. Η γραφειοκρατία, επίσης. Τέλος, η προκατάληψη προς τους αλλοδαπούς. Υπάρχουν κακοί άνθρωποι, αλλά υπάρχουν και καλοί.

Τι προσδοκάτε για το μέλλον σας στη χώρα;	Δε θέλω να κόψω την σχέση μου με την Ελλάδα, αλλά δεν θέλω να είμαι εδώ συνέχεια.
Θα θέλατε να επιστρέψετε στην πατρίδα σας;	Αν φτιάξουν τα πράγματα, ναι. Θα ήθελα να έχω μία σχέση και με τις δύο χώρες. Παλιά ήταν μία ώρα με το αεροπλάνο. Τώρα είναι δύσκολα τα πράγματα.

Συνέντευξη 3

Από πού κατάγεστε;	Από τη Συρία, από το Ντέιρ Αλ Ζορ. Είναι μία μεγάλη πόλη στις όχθες του Ευφράτη.
Πόσο ετών είστε;	Είμαι 34.
Ποιο είναι το θρήσκευμά σας;	Είμαι μουσουλμάνα.
Μιλήστε μου για την οικογένειά σας;	Πριν τον πόλεμο έχασα τον πατέρα μου. Το 2014 πέθανε και η μητέρα μου στον πόλεμο, αλλά επειδή βρισκόμουν στην Υεμένη, δεν την είδα. Έχω τέσσερις αδερφούς και άλλες έξι αδερφές. Η μία έχει σκοτωθεί, τον έναν μου αδερφό τον κρατάει ο στρατός στη Συρία και οι υπόλοιποι ζουν ακόμη στη Συρία. Εγώ είμαι παντρεμένη και έχω δύο παιδιά, ένα αγόρι 15 χρονών και ένα κορίτσι 5 χρονών.
Ποιο είναι το μορφωτικό σας επίπεδο;	Είμαι φυσικοθεραπεύτρια και έχω τελειώσει και ψυχολογία.
Εργαζόσασταν στη Συρία; Αν ναι, ως τι;	Μόλις τελείωσα τη σχολή εργάστηκα σε ένα δημόσιο νοσοκομείο μαζί με τον άντρα μου για 3-4 χρόνια ως ψυχολόγος.
Πως περνούσατε τον ελεύθερο χρόνο σας;	Όσο ζούσαμε στη Συρία είχα μόνο τον γιο μου. Δούλευα και ασχολούμουν με το παιδί και το σπίτι.
Για ποιους λόγους εγκαταλείψατε τη χώρα σας;	Λόγω του πολέμου.
Πότε φύγατε από τη Συρία;	Το Νοέμβριο του 2012.
Ποια διαδρομή ακολουθήσατε μέχρι την Ελλάδα;	Από το 2012 πήγαμε σε διάφορες πόλεις. Πρώτα πήγαμε στη Δαμασκό και από εκεί με αυτοκίνητο στον Λίβανο. Από τον Λίβανο ταξιδέψαμε με αεροπλάνο στην

	Ιορδανία, όπου μείναμε για ένα χρόνο. Εργαστήκαμε εκεί ως γιατροί σε μία οργάνωση που βοηθούσαμε ανθρώπους που είχαν τραυματιστεί στον πόλεμο. Έπειτα, κάναμε ένα συμβόλαιο στην Υεμένη για δουλειά. Μας φιλοξενούσε μία φίλη και εγώ εργαζόμουν στο νοσοκομείο της περιοχής. Μείναμε δύο χρόνια εκεί, ώσπου ξεκίνησε ο πόλεμος. Με τα χρήματα της δουλειάς ταξιδέψαμε με τη βοήθεια του διακινητή στην Σαουδική Αραβία. Τρεις μέρες με το αυτοκίνητο χωρίς φαγητό και νερό. Στη Σαουδική Αραβία μείναμε δύο μήνες σε ξενοδοχείο στα σύνορα. Ένας γνωστός μας βρήκε δουλειά και μετακομίσαμε σε ένα σπίτι στο εσωτερικό της χώρας. Για να μπορέσουμε να δουλέψουμε δώσαμε όλα μας τα χρήματα για να βγάλουμε άδεια εργασίας. Δεν επιτρεπόταν να βγάλουμε άδεια διαμονής, άρα και ούτε να νοικιάσουμε σπίτι, παρά μόνο να έχουμε κάρτα επίσκεψης για τρεις μήνες. Δυστυχώς δεν μπορέσαμε να βγάλουμε άκρη με την άδεια διαμονής, οπότε αναγκαστήκαμε να φύγουμε και από εκεί. Βρήκαμε έναν διακινητή μέσω ίντερνετ και με πλαστά χαρτιά μας πέρασε από τη Σαουδική Αραβία στην Τουρκία. Είχα κουραστεί πολύ από όλη αυτή τη διαδρομή και με όσα έζησα και άκουσα σε όλες αυτές τις πόλεις. Από την άλλη φοβόμουν να επιστρέψω στη Συρία, γιατί θα με
--	--

	σκότωναν. Για αυτό το λόγο εμπιστευθήκαμε τον διακινητή και με πλαστά χαρτιά φτάσαμε στην Τουρκία.
Μείνατε κάποιο διάστημα στην Τουρκία;	Μείναμε σε ένα ξενοδοχείο για δύο μήνες και από εκεί περάσαμε στην Ελλάδα.
Ποιο ήταν το σημείο εισόδου σας στην Ελλάδα;	Ο Έβρος. Το ταξίδι για την Ελλάδα το ονόμασα «Ταξίδι για να πεθάνουμε». Έβρεχε, φυσούσε, είχε πολύ κρύο. Έχασα πολλά πράγματά μου. Όταν ανεβήκαμε στο φουσκωτό για να περάσουμε τα σύνορα κινδυνέψαμε να πεθάνουμε, καθώς είχε σκάσει η βάρκα. Ο διακινητής είχε βάλει πάρα πολλούς ανθρώπους στη βάρκα. Τον ένοιαζαν μόνο τα χρήματα. Φτάσαμε στο Διδυμότειχο. Μείναμε τρεις μέρες σε ένα εγκαταλελειμμένο σπίτι. Είχε πολύ κρύο και βροχή. Παραλίγο να χάσω την κόρη μου από το κρύο. Φύγαμε από την Αλεξανδρούπολη για Θεσσαλονίκη με λεωφορείο και από εκεί για Αθήνα πάλι με λεωφορείο.
Τι θέλετε να θυμάστε για πάντα από τη ζωή σας, όταν ήσασταν στην πατρίδα σας;	Είχα την οικογένειά μου εκεί. Τώρα που πέθανε ο πατέρας μου και η μητέρα μου δεν θέλω να θυμάμαι τίποτα.
Τι θα θέλατε να ξεχάσετε για πάντα από τη ζωή σας, από την πατρίδα σας;	Τον πόλεμο. Και το ότι μετακινούμασταν συνέχεια από μέρος σε μέρος για να ζήσουμε.
Τι σας λείπει περισσότερο;	Τα αδέρφια μου.
Πότε φτάσατε στην Ελλάδα;	Τον Ιανουάριο του 2018.
Πότε ήρθατε στην Αθήνα;	Τον ίδιο μήνα.
Μιλήστε μου για την πρώτη εντύπωση από τη νέα χώρα υποδοχής	Ηρέμησα πάρα πολύ. Δεν υπάρχει πόλεμος και νιώθω ασφάλεια. Κυρίως ασφάλεια για τα παιδιά μου. Αυτό είναι το μόνο που με

	νοιάζει.
Μιλήστε μου για την πρώτη σας συναναστροφή με τους Έλληνες.	Είναι πολύ ευγενικοί.
Τι έγγραφα έχετε;	Είμαι αιτών άσυλο. Έχω βγάλει ΑΦΜ και ΑΜΚΑ.
Που μένετε αυτό το διάστημα;	Όταν φτάσαμε στην Αθήνα, ένας φίλος μας παραχώρησε ένα σπίτι για να μένουμε. Τελικά μας ζήτησε χρήματα και αναγκαστήκαμε να φύγουμε. Τώρα νοικιάζουμε μία γκαρσονιέρα στην Καλλιθέα. Είναι πολύ μικρό το σπίτι και δίνουμε 350€ τον μήνα. Έχουμε κάνει αίτημα στέγασης, αλλά ακόμη δεν έχουμε λάβει απάντηση.
Περιγράψτε μου την καθημερινότητά σας στην Ελλάδα.	Είναι άσχημη. Λείπουν πολλά πράγματα από το σπίτι. Είμαι πολύ αγχωμένη για τα παιδιά μου, για τα οικονομικά, το σπίτι. Σκέφτομαι πολύ, αγχώνομαι και κλαίω.
Τα παιδιά σας φοιτούν σε ελληνικό σχολείο;	Ο μεγάλος μου ο γιος παρακολουθεί μαθήματα ελληνικών σε μία οργάνωση, ώστε να εγγραφεί σε σχολείο το Σεπτέμβριο. Η μικρή μου κόρη όχι ακόμη. Παρακολουθώ επίσης εγώ και ο σύζυγός μου.
Ποια είναι η σχέση σας με τους ντόπιους;	Έχω λίγες επαφές. Μιλώ με την κυρία που μένει στον επάνω όροφο. Μπορεί κάποιος στο δρόμο να μου πει καλημέρα. Θα του πω κι εγώ.
Τι θετικά στοιχεία βρίσκετε στην Ελλάδα;	Ασφάλεια για τα παιδιά μου. Είναι το μόνο που με ενδιαφέρει. Να έχουν μία καλή ζωή, να είναι καλά στην υγεία τους και να μορφωθούν.
Ποια είναι τα αρνητικά που έχετε	Για να κάνεις πράγματα στην Ελλάδα

αποκομίσει;	πρέπει να έχεις ΑΦΜ και ΑΜΚΑ. Το κράτος μας δυσκόλεψε πολύ για να τα αποκτήσουμε. Μέχρι τώρα δεν είμαι πολύ ευχαριστημένη. Έχω πάρα πολύ άγχος, γιατί τα χρήματά μας τελειώνουν. Επίσης, έχω παρατηρήσει ότι όταν βλέπουν μία γυναίκα με μαντίλα, θεωρούν οι Έλληνες ότι δεν είναι μορφωμένη και ότι είναι χαζή. Δεν μου δίνουν την ευκαιρία να με γνωρίσουν και με κρίνουν με τον τρόπο που είπα παραπάνω.
Τι προσδοκάτε για το μέλλον σας στη χώρα;	Αν δεν βρούμε εδώ δουλειά, θα περιμένω να βγουν τα χαρτιά μας και θα φύγουμε για κάποια άλλη χώρα. Για να βρούμε τον εαυτό μας και δουλειά.
Θα θέλατε να επιστρέψετε στην πατρίδα σας;	Για να επιστρέψω θα πρέπει να αλλάξει η παρούσα κυβέρνηση, να ξαναχτιστεί η χώρα και να υπάρχει ασφάλεια. Δεν θέλω να γυρίσω και να χάσω τη ζωή μου και να μείνουν τα παιδιά μου χωρίς μάνα.

Συνέντευξη 4

Από πού κατάγεστε;	Από το Χαλέπι. Είναι η δεύτερη μεγαλύτερη πόλη της Συρίας, μετά τη Δαμασκό.
Πόσο ετών είστε;	38.
Ποιο είναι το θρήσκευμά σας;	Μουσουλμάνος.
Μιλήστε μου για την οικογένειά σας.	Όταν έφυγα από την Συρία τους άφησα όλους πίσω, τη μάνα μου, τον πατέρα μου και τα έξι αδέρφια μου. Ζουν όλοι. Εδώ στην Ελλάδα ήρθα μόνος μου και δεν έχω φτιάξει οικογένεια.
Ποιο είναι το μορφωτικό σας επίπεδο;	Στη Συρία πήγα σχολείο μέχρι την 6 ^η Δημοτικού. Δεν μπορούσα να συνεχίσω το σχολείο λόγω της οικονομικής κατάστασης.
Εργαζόσασταν στη Συρία; Αν ναι, ως τι;	Ναι. Για αυτό δεν μπορούσα να συνεχίσω το σχολείο. Ήμασταν μεγάλη οικογένεια και έπρεπε να δουλεύουμε. Από 13 χρονών δούλευα με τον αδερφό μου και φτιάχναμε παπούτσια.
Πως περνούσατε τον ελεύθερο χρόνο σας;	Βγαίναμε βόλτες με τους φίλους μου και παίζαμε μπάλα και διάφορα άλλα αθλήματα.
Για ποιους λόγους εγκαταλείψατε τη χώρα σας;	Έφυγα γιατί ξεκίνησε ο πόλεμος. Μόλις τελείωσα από στρατό. Ένας φίλος μου είχε έρθει ήδη στην Ελλάδα και μου είπε ότι είναι ωραία η ζωή εδώ.
Πότε φύγατε από τη Συρία;	Το 2012.
Ποια διαδρομή ακολουθήσατε μέχρι την Ελλάδα;	Από την Συρία μέχρι την Τουρκία ταξίδεψα με πούλμαν. Πήγα στην Κωνσταντινούπολη και από εκεί πέρασα με πλαστά χαρτιά στην Ελλάδα.

Μείνατε κάποιο διάστημα στην Τουρκία;	Έξι μέρες, νομίζω.
Ποιο ήταν το σημείο εισόδου σας στην Ελλάδα;	Ήρθα με τα πόδια από τον Έβρο. Πέρασα εύκολα. Όποιος πληρώνει πολλά, περνάει εύκολα. Ο διακινητής μου έφτιαξε πλαστά χαρτιά και έτσι πέρασα.
Τι θέλετε να θυμάστε για πάντα από τη ζωή σας, όταν ήσασταν στην πατρίδα σας;	Τα πάντα. Ήταν ωραία στη Συρία. Αν δεν είχε ακόμη πόλεμο, θα είχα γυρίσει.
Τι θα θέλατε να ξεχάσετε για πάντα από τη ζωή σας, από την πατρίδα σας;	Τίποτα. Θέλω να τα θυμάμαι όλα.
Τι σας λείπει περισσότερο;	Η οικογένειά μου.
Πότε φτάσατε στην Ελλάδα;	11/11/2012.
Πότε ήρθατε στην Αθήνα;	Ήρθα κατευθείαν στην Αθήνα. Είχα έναν φίλο που με περίμενε.
Μιλήστε μου για την πρώτη εντύπωση από τη νέα χώρα υποδοχής.	Ο φίλος μου μού είχε πει άλλα πράγματα και βρήκα άλλα πράγματα. Μου είχε πει ότι έχει δουλειά. Όταν ήρθα, όμως, είχε ξεκινήσει η κρίση και δεν είχε δουλειά. Έμενα σε ένα σπίτι στον Νέο Κόσμο μαζί με άλλα 11 άτομα.
Μιλήστε μου για την πρώτη σας συναναστροφή με τους Έλληνες.	Τα πρώτα χρόνια δεν είχα επαφή. Μιλούσα στο σούπερ μάρκετ και στον δρόμο, αλλά δεν καταλάβαινα τι έλεγαν, γιατί δεν είχα μάθει ελληνικά. Όταν ήρθα, έμενα με κάποια παιδιά που δεν είχαν επαφή με τους Έλληνες. Είχαμε μάθει τότε ότι υπάρχουν φασίστες, η Χρυσή Αυγή. Μας έλεγαν να μην πηγαίνουμε στο κέντρο ή στο Μοναστηράκι και, γενικά, να μην βγαίνουμε έξω. Κάποιοι Έλληνες φορούσαν μαύρα ρούχα, κουκούλες. Δεν ήξερα ακόμη τον τρόπο που ζουν οι

	Έλληνες, την κουλτούρα τους. Νόμιζα ότι όλοι οι Έλληνες είναι Χρυσή Αυγή και ότι δεν θέλουν τους πρόσφυγες. Είχαν χτυπήσει και πολλά παιδιά από άλλες χώρες.
Τι έγγραφα έχετε;	Τώρα έχω άδεια παραμονής.
Που μένετε αυτό το διάστημα;	Μένω στα Κάτω Πατήσια. Βρήκα το σπίτι, επειδή έμενε εκεί ένας φίλος μου. Τώρα αυτός έφυγε και εγώ έχω κρατήσει το σπίτι όλα αυτά τα χρόνια.
Περιγράψτε μου την καθημερινότητά σας στην Ελλάδα.	Πηγαίνω στη δουλειά μου μέχρι τις 5. Είμαι διερμηνέας. Μετά γυρίζω στο σπίτι, αφήνω τα πράγματά μου και πηγαίνω στο σχολείο. Κάνω την δεύτερη χρονιά στο Λύκειο. Από Δευτέρα μέχρι Παρασκευή έχω μάθημα στο νυχτερινό σχολείο, κάνω νοσηλευτική τώρα. Μετά θέλω να πάω στο Πανεπιστήμιο και να γίνω νοσοκόμος.
Ποια είναι η σχέση σας με τους ντόπιους;	Όταν ήρθα στην Ελλάδα, πήγα στο Κυριακάτικο Σχολείο Μεταναστών. Ήθελα να μάθω τους Έλληνες, την κουλτούρα τους, πώς ζουν. Εκεί βρήκα Έλληνες που ερχόταν να μας βοηθήσουν και μας μάθαιναν ελληνικά. Έμαθα ότι δεν είναι όλοι οι Έλληνες ίδιοι. Όπως και στη Συρία, υπάρχουν άνθρωποι που είναι καλοί και κάποιοι που είναι κακοί. Τώρα έχω σχέση με τους Έλληνες. Ξέρω την πολιτική, τα νησιά, τους ανθρώπους, μαγαζιά.
Τι θετικά στοιχεία βρίσκετε στην Ελλάδα;	Η φύση στην Ελλάδα είναι όπως στη Συρία. Έχω πάει και σε άλλες χώρες στην Ευρώπη, αλλά δεν μου άρεσαν όπως μου αρέσει εδώ. Εδώ έχει θάλασσα, έχει ήλιο,

	έχει άνοιξη, όπως και στη Συρία. Μόνο κάποια φαγητά αλλάζουν. Μου αρέσει εδώ. Τόσα χρόνια εδώ είναι καλά.
Ποια είναι τα αρνητικά που έχετε αποκομίσει;	Τα τελευταία χρόνια ο κόσμος φοβάται. Οι Έλληνες δεν θέλουν να μάθουν τι γίνεται στη Συρία. Αν μάθαιναν τι ακριβώς γίνεται, θα ήταν καλύτερα τα πράγματα. Τώρα είναι πολύ δύσκολα τα πράγματα για τους πρόσφυγες που έρχονται.
Τι προσδοκάτε για το μέλλον σας στη χώρα;	Θέλω να μείνω στην Ελλάδα. Έχω καταθέσει τα χαρτιά μου για να πάρω την ιθαγένεια και να πάρω ελληνική ταυτότητα. Περιμένω να κάνω την συνέντευξη.
Θα θέλατε να επιστρέψετε στην πατρίδα σας;	Θα ήθελα, αν τελειώσει ο πόλεμος. Θέλω, όμως, πρώτα να τελειώσω το σχολείο και να πάρω την ταυτότητά μου.

Συνέντευξη 5

Από πού κατάγεστε;	Από το Χαλέπι.
Πόσο ετών είστε;	39.
Ποιο είναι το θρήσκευμά σας;	Είμαι Μουσουλμάνος και πιο συγκεκριμένα, Σουνίτης.
Μιλήστε μου για την οικογένειά σας.	Ο πατέρας μου πέθανε πριν τον πόλεμο, επειδή ήταν άρρωστος. Η μάνα μου πέθανε στον πόλεμο, αλλά εγώ είχα φύγει. Έχω δύο αδερφές και έναν αδερφό στη Συρία. Εγώ εδώ στην Ελλάδα είμαι παντρεμένος και έχω δύο παιδιά.
Ποιο είναι το μορφωτικό σας επίπεδο;	Πήγα μέχρι την 3 ^η Γυμνασίου.
Εργαζόσασταν στη Συρία; Αν ναι, ως τι;	Δούλευα ως μπογιατζής σε οικοδομές.
Πως περνούσατε τον ελεύθερο χρόνο σας;	Το πρωί δούλευα και τα απογεύματα βγαίναμε με τους φίλους μου.
Για ποιους λόγους εγκαταλείψατε τη χώρα σας;	Επειδή ξεκίνησε ο πόλεμος.
Πότε φύγατε από τη Συρία;	Το 2014.
Ποια διαδρομή ακολουθήσατε μέχρι την Ελλάδα;	Μέσω Τουρκίας με visa από Συρία. Εκεί ο διακινητής μου έφτιαξε πλαστά χαρτιά για να περάσω στην Ελλάδα.
Μείνατε κάποιο διάστημα στην Τουρκία;	Ναι, έμεινα για μία εβδομάδα στην πρώτη μου ξαδέρφη.
Ποιο ήταν το σημείο εισόδου σας στην Ελλάδα;	Η Αλεξανδρούπολη. Ήρθα με τα πόδια.
Τι θέλετε να θυμάστε για πάντα από τη ζωή σας, όταν ήσασταν στην πατρίδα σας;	Το χώμα, τους ανθρώπους, τον λαό μας.
Τι θα θέλατε να ξεχάσετε για πάντα από τη ζωή σας, από την πατρίδα σας;	Δεν θέλω να ξεχάσω τίποτα. Θέλω να τα θυμάμαι όλα.

Τι σας λείπει περισσότερο;	Μου λείπουν όλα. Τα δέντρα, η φύση, οι άνθρωποι. Λυπάμαι πολύ για την κατάσταση.
Πότε φτάσατε στην Ελλάδα;	Το 2014.
Πότε ήρθατε στην Αθήνα;	Το 2015. Έμεινα στην Αλεξανδρούπολη στη φυλακή για έξι μήνες, επειδή είχα πλαστά χαρτιά.
Μιλήστε μου για την πρώτη εντύπωση από τη νέα χώρα υποδοχής.	Μου άρεσε ο ήλιος, η φύση, η θάλασσα.
Μιλήστε μου για την πρώτη σας συναναστροφή με τους Έλληνες.	Πολύ καλοί άνθρωποι. Καμία μέρα δεν τσακώθηκα με Έλληνα. Προσπαθώ να μιλάω συνέχεια ελληνικά, αν και δεν έχω πάει σχολείο εδώ. Τα έμαθα στη δουλειά ή όταν έβγαινα έξω με τους φίλους μου. Βοηθάνε πολύ οι Έλληνες. Στο μετρό με έχουν βοηθήσει πολλές φορές.
Τι έγγραφα έχετε;	Έχω άδεια παραμονής.
Που μένετε αυτό το διάστημα;	Νοικιάζω σπίτι με την οικογένειά μου στον Νέο Κόσμο.
Περιγράψτε μου την καθημερινότητά σας στην Ελλάδα.	Το πρωί δουλεύω ως μάστορας στην οικοδομή. Το μεσημέρι γυρίζω σπίτι. Μετά μπορεί να βγούμε βόλτα με τα παιδιά και την γυναίκα μου ή τους φίλους μου.
Τα παιδιά σας φοιτούν σε ελληνικό σχολείο;	Ναι, και τα δύο. Μιλάνε ήδη καλύτερα ελληνικά από εμένα. Με κοροϊδεύουν κιόλας, όταν κάνω λάθος.
Ποια είναι η σχέση σας με τους ντόπιους;	Πολύ καλή. Μιλάμε συνέχεια με Έλληνες. Πέρυσι αρρώστησε η κόρη μου πολύ σοβαρά και όλοι οι γείτονες ήρθαν να βοηθήσουν. Έφερναν φάρμακα, τρόφιμα. Ένας κύριος, μάλιστα, με πήγε με το αυτοκίνητό του στο νοσοκομείο. Σε άλλη χώρα δεν θα το έκαναν αυτό. Δεν θα το

	ξεχάσω ποτέ.
Τι θετικά στοιχεία βρίσκετε στην Ελλάδα;	Ο ήλιος και οι άνθρωποι. Όταν ήρθα, βρήκα γρήγορα δουλειά και, έτσι, μπόρεσα να μαζέψω χρήματα και να τα στείλω στην Συρία.
Ποια είναι τα αρνητικά που έχετε αποκομίσει;	Θα ήθελα να τα βλέπω όλα καλά. Δεν μου αρέσει, όταν δεν δίνουν σπίτια σε άλλους πρόσφυγες ή όταν η αστυνομία τους βγάζει από τα σπίτια.
Τι προσδοκάτε για το μέλλον σας στη χώρα;	Μόνο ο Θεός το ξέρει.
Θα θέλατε να επιστρέψετε στην πατρίδα σας;	Θα ήθελα να γυρίσω, όταν τελειώσει ο πόλεμος, γιατί δεν είχα πάει ούτε όταν πέθανε η μάνα μου. Δεν μπορώ, όμως, να πω στα παιδιά μου να γυρίσουν. Θα κάνουν ό, τι θέλουν.

Συνέντευξη 6

Από πού κατάγεστε;	Είμαι από το Αφρίν, το οποίο είναι πόλη κοντά στα σύνορα με την Τουρκία.
Πόσο ετών είστε;	Είμαι γεννημένη το 1985, δηλαδή είμαι 34.
Ποιο είναι το θρήσκευμά σας;	Μουσουλμάνα.
Μιλήστε μου για την οικογένειά σας.	Ο πατέρας μου και η μητέρα μου είναι στη Συρία, όπως και τα αδέρφια μου. Ακόμη το Αφρίν είναι υπό κατάληψη. Και οι δύο μου γονείς είναι άρρωστοι. Εγώ είμαι παντρεμένη. Έχω έξι παιδιά, τρία αγόρια και τρία κορίτσια. Έχουμε έρθει όλοι μαζί στην Ελλάδα.
Ποιο είναι το μορφωτικό σας επίπεδο;	Έχω πάει σχολείο μέχρι την 6 ^η Δημοτικού.
Εργαζόσασταν στη Συρία; Αν ναι, ως τι;	Όχι.
Πως περνούσατε τον ελεύθερο χρόνο σας;	Στη Συρία κάναμε τα παιδιά μας. Εκεί τα μεγαλώσαμε, εκεί ζούσαμε. Δεν ήμασταν πλούσιοι. Ήμασταν φτωχοί.
Για ποιους λόγους εγκαταλείψατε τη χώρα σας;	Ξεκίνησε ο πόλεμος και φύγαμε. Πιο πριν ήμασταν στο Χαλέπι. Η Τουρκία χτύπησε το Χαλέπι και εμείς πήγαμε στο Αφρίν. Μετά η Τουρκία χτύπησε και το Αφρίν και αποφασίσαμε να φύγουμε και να έρθουμε εδώ.
Πότε φύγατε από τη Συρία;	Το 2017.
Ποια διαδρομή ακολουθήσατε μέχρι την Ελλάδα;	Ήρθαμε μέσω Τουρκίας.
Μείνατε κάποιο διάστημα στην Τουρκία;	Ναι, περίπου 16-17 μέρες.
Ποιο ήταν το σημείο εισόδου σας στην Ελλάδα;	Πληρώσαμε διακινητή και ήρθαμε με βάρκα. Φτάσαμε στην Χίο.
Τι θέλετε να θυμάστε για πάντα από τη	Τη μητέρα μου. Τους γονείς μου. Η

ζωή σας, όταν ήσασταν στην πατρίδα σας;	κατάσταση της Συρίας ήταν καλή, αλλά μετά ξεκίνησε η φτώχεια και ο πόλεμος. Δεν καταφέραμε να στείλουμε τα παιδιά μας στο σχολείο και τώρα δυστυχώς τα παιδιά μας δεν έχουν μέλλον.
Τι θα θέλατε να ξεχάσετε για πάντα από τη ζωή σας, από την πατρίδα σας;	Η πατρίδα δεν ξεχνιέται. Αν πεθάνουν οι γονείς μου δεν θα το μάθω και δεν θα τους δω, όπως και αυτοί αν πεθάνω εγώ.
Τι σας λείπει περισσότερο;	Οι γονείς μου. Ό,τι είναι γραφτό από τον Θεό.
Πότε φτάσατε στην Ελλάδα;	18/04/2017.
Πότε ήρθατε στην Αθήνα;	Μετά από δύο μήνες.
Μιλήστε μου για την πρώτη εντύπωση από τη νέα χώρα υποδοχής.	Ο τρόπος ζωής στην Αθήνα είναι ωραίος. Υπάρχουν φθηνά πράγματα για να αγοράσουμε.
Μιλήστε μου για την πρώτη σας συναναστροφή με τους Έλληνες.	Είναι καλοί άνθρωποι. Μου έκαναν καλή εντύπωση.
Τι έγγραφα έχετε;	Δελτίο ασύλου.
Που μένετε αυτό το διάστημα;	Μένω στα παιδιά μου. Η κόρη μου και ο γιος μου είναι παντρεμένοι. Μένουμε όλοι μαζί στα Οινόφυτα.
Περιγράψτε μου την καθημερινότητά σας στην Ελλάδα.	Είναι δύσκολα, πολύ δύσκολα. Δεν εργαζομαι και δεν έχουμε πολλά χρήματα.
Τα παιδιά σας φοιτούν σε ελληνικό σχολείο;	Ναι. Οι τρεις μου κόρες, ναι. Θα ήθελα όλα τα παιδιά μου να πάνε στο σχολείο και να μάθουν γράμματα.
Ποια είναι η σχέση σας με τους ντόπιους;	Ακόμη δεν έχουμε καταφέρει να έχουμε επικοινωνία με Έλληνες.
Τι θετικά στοιχεία βρίσκετε στην Ελλάδα;	Οι άνθρωποι εδώ είναι καλοί. Σε σέβονται, δεν σου κάνουν κακό. Υπάρχει ανθρωπιά εδώ πέρα. Στη Συρία με τον πόλεμο και τον ISIS δεν υπήρχε αυτό.
Ποια είναι τα αρνητικά που έχετε	Παντού υπάρχουν θετικά και αρνητικά. Δεν

αποκομίσει;	είναι ίδια όλα τα δάχτυλα στο χέρι. Αλλά γενικά είναι καλά.
Τι προσδοκάτε για το μέλλον σας στη χώρα;	Μακάρι να μπορέσω να μείνω εδώ.
Θα θέλατε να επιστρέψετε στην πατρίδα σας;	Τώρα δεν υπάρχει πατρίδα να γυρίσουμε.

Συνέντευξη 7

Από πού κατάγεστε;	Από τη Συρία, από μία περιοχή που λέγεται Ντέιρ αλ Ζορ. Είναι πόλη, δίπλα στον Ευφράτη, με πολλά αρχαία που έφτιαξε ο Μέγας Αλέξανδρος. Έχει μεγάλη ιστορία η πόλη μου. Έχει μουσουλμάνους, χριστιανούς και εβραίους. Η κατάσταση πριν τον πόλεμο ήταν πολύ καλή. Ζούσαν εκεί περίπου μισό εκατομμύριο άνθρωποι.
Πόσο ετών είστε;	Είμαι 40 χρονών.
Ποιο είναι το θρήσκευμά σας;	Είμαι μουσουλμάνος.
Μιλήστε μου για την οικογένειά σας.	Πριν πολλά χρόνια έχασα τους γονείς μου. Είμαστε 7 αδέρφια. Ο μεγαλύτερος αδερφός μου έχει πεθάνει. Δύο άλλα αδέρφια μου ζουν στη Λιβύη, ένας έχει μείνει στην Ντέιρ αλ Ζορ. Είχε εξαφανιστεί ένας αδερφός μου και νομίζαμε ότι πέθανε, αλλά μάθαμε ότι ζει σε μία άλλη περιοχή της Συρίας. Τέλος, έχω έναν ακόμη αδερφό στην Τουρκία, που μου δανείζει κάποια χρήματα τώρα που ήρθαμε στην Ελλάδα. Εγώ είμαι παντρεμένος δώδεκα χρόνια και έχουμε με τη γυναίκα μου δύο παιδιά.
Ποιο είναι το μορφωτικό σας επίπεδο;	Το 2002 πήρα το πτυχίο μου από το Πανεπιστήμιο στο Χαλέπι. Είμαι γιατρός με ειδικότητα στην αναισθησιολογία. Επίσης, μου αρέσει η τέχνη και, για αυτό, φοιτούσα σε μία σχολή ζωγραφικής.
Εργαζόσασταν στη Συρία; Αν ναι, ως τι;	Ναι. Έχω δουλέψει στη Συρία ως αναισθησιολόγος για δέκα χρόνια. Μετά, δούλεψα για δύο χρόνια στην Ιορδανία, έπειτα για ένα χρόνο στην Υεμένη και,

	τέλος για δύο χρόνια στη Σαουδική Αραβία, από όπου έχω και βεβαίωση.
Πως περνούσατε τον ελεύθερο χρόνο σας;	Πριν τον πόλεμο, δούλευα σε δύο νοσοκομεία και η οικονομική μας κατάσταση ήταν μία χαρά. Είχαμε ελεύθερο χρόνο και μπορούσα να ασχοληθώ και με τη ζωγραφική. Μετά τον πόλεμο σταμάτησαν όλα.
Για ποιους λόγους εγκαταλείψατε τη χώρα σας;	Λόγω του πολέμου.
Πότε φύγατε από τη Συρία;	Την τελευταία μέρα του Οκτώβρη του 2012.
Ποια διαδρομή ακολουθήσατε μέχρι την Ελλάδα;	Από τη Συρία με αυτοκίνητο μας πήγαν στον Λίβανο και από εκεί με αεροπλάνο στην Ιορδανία, όπου και δούλεψα, όπως σας είπα, για κάποιο διάστημα ως αναισθησιολόγος. Μετά, έκανα συμβόλαιο στην Υεμένη και δούλεψα εκεί για ένα χρόνο ακόμη, αλλά ξεκίνησε πόλεμος και φύγαμε. Ένας διακινητής μας πήρε με ένα φορτηγό και μας πήγε μέχρι τη Σαουδική Αραβία. Το κράτος εκεί δεν μου έδινε άδεια διαμονής παρόλο που εργαζόμουν εκεί, οπότε δεν μπορούσα να μείνω εκεί, ούτε να γράψω τα παιδιά μου στο σχολείο, ούτε να έχω τηλέφωνο. Είχα κάνει προσπάθεια να βγάλω βίζα για να ταξιδέψω στην Τουρκία, αλλά δε μου έδιναν για τον ίδιο λόγο. Έτσι, γνώρισα μέσω ίντερνετ έναν διακινητή στην Κωνσταντινούπολη και μου ζήτησε 11.500\$ για να με περάσει στην Τουρκία με πλαστά χαρτιά.
Μείνατε κάποιο διάστημα στην	Έφτασα στην Τουρκία τελικά και έμενα για

Τουρκία;	ενάμιση μήνα σε ένα ξενοδοχείο, ώσπου ένας άλλος διακινητής μου ζήτησε 5000\$ για να με περάσει από την Κωνσταντινούπολη στην Ελλάδα.
Ποιο ήταν το σημείο εισόδου σας στην Ελλάδα;	Ήρθαμε από τον Έβρο. Βρήκαμε ένα παλιό σπίτι δίπλα στο ποτάμι και με μία φουσκωτή βάρκα περάσαμε τα σύνορα Τουρκίας – Ελλάδας. Κοντέψαμε να πνιγούμε, γιατί η βάρκα γέμισε νερό. Περπατήσαμε 6 ώρες με τα πόδια μέχρι το Διδυμότειχο. Έβρεχε και φυσούσε πολύ. Η γυναίκα μου και ο γιος μου κουράστηκαν πολύ, ενώ εγώ κουβαλούσα στους ώμους μου την κόρη μας. Βρήκαμε ένα σπίτι που δεν έμενε κανείς. Μείναμε τρεις μέρες για να ξεκουραστούμε.
Τι θέλετε να θυμάστε για πάντα από τη ζωή σας, όταν ήσασταν στην πατρίδα σας;	Τα δέντρα και το πράσινο που είχαμε στην πόλη μου. Ήταν πολύ ωραία.
Τι θα θέλατε να ξεχάσετε για πάντα από τη ζωή σας, από την πατρίδα σας;	Τον πόλεμο. Ήταν πολύ δύσκολη καταστροφή. Παραλίγο να πεθάνω δύο φορές. Ο αδερφός μου είχε ένα μαγαζί με ρούχα. Ενώ πίναμε τσάι ένα πρωί, πέρασε ένα αεροπλάνο και έριξε μία βόμβα. Μέσα σε λίγα δευτερόλεπτα έπεσε η διπλανή πολυκατοικία και γέμισε σκόνη και φωτιές. Σκοτώθηκαν πολλοί άνθρωποι. Αυτά δεν θέλω να θυμάμαι από τη χώρα μου.
Τι σας λείπει περισσότερο;	Η κατάσταση πριν τον πόλεμο. Χρειάζονται πολλά χρόνια για να ξαναγίνει η χώρα μου όπως ήταν.
Πότε φτάσατε στην Ελλάδα;	Τον Ιανουάριο του 2018.

Πότε ήρθατε στην Αθήνα;	Τον ίδιο μήνα. Μετά από το Διδυμότειχο, πήγαμε στον Έβρο, πήραμε εισιτήριο για το λεωφορείο για Θεσσαλονίκη και από εκεί με τον ίδιο τρόπο για Αθήνα. Μείναμε για κάποιες μέρες σε ένα ξενοδοχείο. Μετά ένας φίλος μας έδωσε ένα σπίτι για να μείνουμε, για το οποίο μας ζήτησε 300€.
Μιλήστε μου για την πρώτη εντύπωση από τη νέα χώρα υποδοχής.	Είχα μέσα μου φόβο, αλλά όταν ήρθαμε εδώ ηρεμήσαμε και αισθάνομαι πολύ καλά. Έμεινα αρκετό καιρό χωρίς χαρτιά, αλλά ευτυχώς δεν με σταμάτησαν για έλεγχο. Είναι καλή η ζωή εδώ. Το μόνο που θέλω απλά είναι να βρω μια δουλειά. Τίποτα άλλο.
Μιλήστε μου για την πρώτη σας συναναστροφή με τους Έλληνες.	Είναι πολύ καλός κόσμος και μιλάνε ευγενικά. Έχω πάρει μερικές φορές ταξί και μιλάμε αγγλικά. Επίσης, με μία γυναίκα που μένει δίπλα μας πίνουμε καφέ και μιλάμε αγγλικά. Αισθάνομαι πολύ καλά. Απλά θέλω να μάθω λίγα ελληνικά για να μιλάω με τους ανθρώπους. Ξέρω πολλά πράγματα για την Ιστορία της Ελλάδας, τον Μέγα Αλέξανδρο, τον Αχιλλέα... Μόνο ένα θέμα με ενοχλεί πολύ. Όταν ψάχναμε να νοικιάσουμε σπίτι, οι ιδιοκτήτες δεν μας άφηναν επειδή ήμασταν από τη Συρία. Νόμιζαν ότι είμαστε από τον ISIS. Εγώ σκέφτηκα ότι ίσως φοβούνται.
Τι έγγραφα έχετε;	Είμαι αιτών άσυλο. Έχω βγάλει ΑΦΜ και ΑΜΚΑ.
Που μένετε αυτό το διάστημα;	Νοικιάζουμε μια γκαρσονιέρα στην Καλλιθέα.
Περιγράψτε μου την καθημερινότητά	Βαριέμαι λίγο. Από το 2002 δούλευα

σας στην Ελλάδα.	συνέχεια και τώρα απλά κάθομαι. Δεν έχω κάτι να κάνω. Βγαίνουμε στην πλατεία, αλλά δεν έχουμε πολλά χρήματα για να είμαστε συνέχεια έξω.
Τα παιδιά σας φοιτούν σε ελληνικό σχολείο;	Ο μεγάλος μου γιος παρακολουθεί μαθήματα ελληνικών σε μία οργάνωση, ώστε το Σεπτέμβριο να γραφτεί σε ελληνικό σχολείο και να ξέρει λίγα ελληνικά. Η κόρη μου είναι ακόμη μικρή και θα ξεκινήσει μαθήματα του χρόνου. Και εγώ και η σύζυγός μου κάνουμε επίσης μαθήματα ελληνικών.
Ποια είναι η σχέση σας με τους ντόπιους;	Μιλάμε με μία κυρία που μένει στον πάνω όροφο. Είναι μεγάλη σε ηλικία και είναι πολύ ευγενική. Μια φορά ήρθε και μας χτύπησε την πόρτα και μας είπε ότι θα απλώσει ρούχα και να μην αφήσουμε πράγματα στο μπαλκόνι, για να μη γίνουν μούσκεμα. Μιλάμε μαζί της, της κάνουμε καφέ και επειδή δεν ξέρει αγγλικά, κάνουμε μεταφράσεις από το Google.
Τι θετικά στοιχεία βρίσκετε στην Ελλάδα;	Ο καιρός είναι πολύ ωραίος. Είτε είναι χειμώνας, είτε καλοκαίρι υπάρχει πράσινο και λουλούδια. Είμαστε καιρό εδώ και ο κόσμος είναι πολύ καλός. Κάτι άλλο που μου αρέσει εδώ είναι ότι οι άνθρωποι δεν ρωτάνε που πας και τι κάνεις. Στην χώρα μου σε ρωτάνε συνέχεια.
Ποια είναι τα αρνητικά που έχετε αποκομίσει;	Η ανεργία. Ένας ταξιτζής μου είπε ότι έχετε 27% ανεργία. Επίσης, δεν μου αρέσει που έχετε πάρα πολλά καταστήματα για στοιχήματα και τζόγο.
Τι προσδοκάτε για το μέλλον σας στη	Δε νομίζω να μείνουμε στην Ελλάδα. Και

χώρα;	εγώ και η γυναίκα μου είμαστε γιατροί και δεν ξέρω αν μπορούμε να δουλέψουμε εδώ. Περιμένουμε να βγουν τα χαρτιά μας και να πάμε σε κάποια άλλη χώρα, στη Γερμανία για παράδειγμα.
Θα θέλατε να επιστρέψετε στην πατρίδα σας;	Αν η χώρα μου γίνει όπως ήταν, αν αλλάξει η παρούσα κυβέρνηση. Εκεί είτε κάνεις κάτι είτε όχι, μπορεί να σε πιάσει η αστυνομία και να σε κρατήσει. Ένας άνθρωπος, μάλιστα, μου είχε πει ότι αν φύγω και ξαναγυρίσω, θα με σκοτώσει. Δε θέλω να γυρίσω πίσω αν δεν αλλάξουν όλα αυτά.

Συνέντευξη 8

Από πού κατάγεστε;	Από το Μπάνιας της Συρίας. Είναι μία πόλη 15.000 κατοίκων και είναι στην παραλία της Συρίας.
Πόσο ετών είστε;	Είμαι 40.
Ποιο είναι το θρήσκευμά σας;	Μουσουλμάνος, Σουνίτης.
Μιλήστε μου για την οικογένειά σας.	Είμαστε τέσσερα αδέρφια. Ο πατέρας μου πριν τον πόλεμο δούλευε σε μία εταιρεία που μετέφερε πετρέλαιο. Είχαμε καλή ζωή. Με τον πόλεμο, έχασα τον πατέρα μου και εγώ με τα αδέρφια μου φύγαμε από τη χώρα. Είμαι παντρεμένος και έχω δύο παιδιά. Ήρθαμε όλοι μαζί εδώ.
Ποιο είναι το μορφωτικό σας επίπεδο;	Έχω πτυχίο Ιατρικής.
Εργαζόσασταν στη Συρία; Αν ναι, ως τι;	Δούλεψα για κάποια χρόνια ως χειρουργός στο νοσοκομείο της περιοχής.
Πως περνούσατε τον ελεύθερο χρόνο σας;	Έβγαίνα με τους φίλους μου πολύ. Πηγαίναμε για μπάλα ή για μπάνιο στη θάλασσα, επειδή ήταν κοντά. Μου άρεσε να διαβάζω, επίσης.
Για ποιους λόγους εγκαταλείψατε τη χώρα σας;	Έφυγα, επειδή ξεκίνησε ο πόλεμος.
Πότε φύγατε από τη Συρία;	Το 2013.
Ποια διαδρομή ακολουθήσατε μέχρι την Ελλάδα;	Πέρασα από τη Συρία στην Τουρκία με πλαστά χαρτιά και από εκεί έφτασα στη Σάμο με βάρκα.
Τι θέλετε να θυμάστε για πάντα από τη ζωή σας, όταν ήσασταν στην πατρίδα σας;	Τους φίλους μου. Ήμασταν μια παρέα τεσσάρων ατόμων και φύγαμε όλοι.
Τι θα θέλατε να ξεχάσετε για πάντα από τη ζωή σας, από την πατρίδα σας;	Θα ήθελα να ξεχάσω όσα έγιναν στην πόλη μου κατά τη διάρκεια του πολέμου. Όσα έκανε η κυβέρνηση.

Τι σας λείπει περισσότερο;	Ήταν η πατρίδα μου εκεί.
Πότε φτάσατε στην Ελλάδα;	Τον Ιανουάριο του 2014.
Πότε ήρθατε στην Αθήνα;	Τον ίδιο μήνα.
Μιλήστε μου για την πρώτη εντύπωση από τη νέα χώρα υποδοχής.	Ήταν πολύ θετική. Είχε ήλιο, θάλασσα. Κατάλαβα τι σημαίνει φιλοξενία. Είπα στον εαυτό μου ότι θα ζήσω και θα πεθάνω εδώ.
Μιλήστε μου για την πρώτη σας συναναστροφή με τους Έλληνες.	Πολύ καλή. Ευγενικοί άνθρωποι, μας βοήθησαν πολύ. Όσους γνώρισα, όταν ήρθα, έχω ακόμη επαφή.
Τι έγγραφα έχετε;	Άδεια παραμονής.
Που μένετε αυτό το διάστημα;	Νοικιάζω σπίτι με την οικογένειά μου στον Άγιο Ιωάννη.
Περιγράψτε μου την καθημερινότητά σας στην Ελλάδα.	Είναι γεμάτη. Πρέπει να τρέξεις πολύ σε μια νέα χώρα για να είσαι εντάξει. Δουλεύω ως χειρουργός γιατρός σε μία μη κυβερνητική οργάνωση. Επίσης, βγαίνουμε βόλτες με τη γυναίκα μου.
Τα παιδιά σας φοιτούν σε ελληνικό σχολείο;	Ναι, και τα πηγαίνουν πολύ καλά.
Ποια είναι η σχέση σας με τους ντόπιους;	Η καλύτερη. Μιλάμε καθημερινά με Έλληνες, στη δουλειά και έξω. Έχω πολλούς φίλους Έλληνες, όπως σου είπα.
Τι θετικά στοιχεία βρίσκετε στην Ελλάδα;	Μου αρέσουν όλα εδώ. Αλλά δεν μπορώ να κρίνω και κάτι μέσα στο οποίο ζω. Νιώθω Έλληνας.
Ποια είναι τα αρνητικά που έχετε αποκομίσει;	Δεν έχω να σου πω κάτι συγκεκριμένο. Με ενοχλούν πράγματα, όπως το να πετάει ο κόσμος τα σκουπίδια στο δρόμο ή να μιλάνε στο κινητό, ενώ οδηγούν. Τα τελευταία χρόνια, όμως, έχει μεγαλώσει πολύ ο ρατσισμός και ο φόβος προς όσους έρχονται από άλλες χώρες.

Τι προσδοκάτε για το μέλλον σας στη χώρα;	Θα μείνω εδώ. Είναι η πατρίδα μου πλέον και δεν θέλω να γυρίσω πίσω ή να πάω κάπου αλλού.
---	---

Συνέντευξη 9

Από πού κατάγεστε;	Από την Αλ Μπαμπ, πόλη κοντά στο Χαλέπι.
Πόσο ετών είστε;	Είμαι 39.
Ποιο είναι το θρήσκευμά σας;	Μουσουλμάνος, Σουνίτης.
Μιλήστε μου για την οικογένειά σας.	Οι γονείς μου έχουν πεθάνει στον πόλεμο. Είμαστε εννιά αδέρφια. Ο μεγαλύτερος πέθανε επίσης στον πόλεμο μαζί με τα παιδιά του. Εγώ είμαι παντρεμένος και έχω τέσσερα παιδιά.
Ποιο είναι το μορφωτικό σας επίπεδο;	Έχω τελειώσει το λύκειο.
Εργαζόσασταν στη Συρία; Αν ναι, ως τι;	Ήμουν ελεύθερος επαγγελματίας. Δούλευα ως σιδεράς.
Πως περνούσατε τον ελεύθερο χρόνο σας;	Δούλευα, ασχολούμουν με την οικογένειά μου και πηγαίναμε σε ένα κτήμα με ζώα και δραστηριότητες για τα παιδιά.
Για ποιους λόγους εγκαταλείψατε τη χώρα σας;	Φύγαμε όταν ξεκίνησε ο πόλεμος.
Πότε φύγατε από τη Συρία;	Το 2013.
Ποια διαδρομή ακολουθήσατε μέχρι την Ελλάδα;	Περάσαμε από την Τουρκία με πλαστά χαρτιά και φτάσαμε στην Ελλάδα.
Μείνατε κάποιο διάστημα στην Τουρκία;	Όχι.
Ποιο ήταν το σημείο εισόδου σας στην Ελλάδα;	Περάσαμε με βάρκα από τον Έβρο.
Τι θέλετε να θυμάστε για πάντα από τη ζωή σας, όταν ήσασταν στην πατρίδα σας;	Τις όμορφες στιγμές που μαζευόμασταν όλοι γύρω από ένα τραπέζι, πενήντα άτομα, μεγάλοι, μικροί, οικογένεια και φίλοι.
Τι θα θέλατε να ξεχάσετε για πάντα από τη ζωή σας, από την πατρίδα σας;	Τον πόλεμο. Έχασα τους γονείς μου και δεν ήμουν κοντά τους.

Τι σας λείπει περισσότερο;	Η κατάσταση πριν τον πόλεμο. Δεν ήμασταν πλούσιοι, αλλά περνούσαμε ωραία όλοι μαζί.
Πότε φτάσατε στην Ελλάδα;	Τον Οκτώβριο του 2013.
Πότε ήρθατε στην Αθήνα;	Τον ίδιο μήνα.
Μιλήστε μου για την πρώτη εντύπωση από τη νέα χώρα υποδοχής.	Άλλαξε όλη μου η ζωή. Είχα ασφάλεια για τα παιδιά μου. Επίσης, είδα ότι εδώ οι γυναίκες αντιμετωπίζονται με σεβασμό, ενώ στη χώρα μου ήταν πιο δύσκολα τα πράγματα.
Μιλήστε μου για την πρώτη σας συναναστροφή με τους Έλληνες.	Ο πρώτος άνθρωπος που γνώρισα ήταν ένας πολιτικός μηχανικός. Κάνουμε ακόμη παρέα μετά από τόσα χρόνια. Έχουν φιλότιμο οι Έλληνες, μας βοήθησαν και μας δέχτηκαν με ανοιχτές καρδιές.
Τι έγγραφα έχετε;	Άδεια παραμονής.
Που μένετε αυτό το διάστημα;	Νοικιάζω σπίτι με την οικογένειά μου στο Τλιν.
Περιγράψτε μου την καθημερινότητά σας στην Ελλάδα.	Πηγαίνω στο μαγαζί που έχω κάθε μέρα. Έχω μίνι μάρκετ. Βοηθάω όσο μπορώ τα παιδιά μου με το διάβασμα. Συναντώ φίλους και βγαίνουμε έξω.
Τα παιδιά σας φοιτούν σε ελληνικό σχολείο;	Ναι. Το ένα, μάλιστα, γεννήθηκε εδώ και ξεκίνησε από την αρχή σε ελληνικό σχολείο.
Ποια είναι η σχέση σας με τους ντόπιους;	Έχω πολύ καλή σχέση με τη γειτονιά. Και στο μαγαζί έρχονται πολλοί Έλληνες.
Τι θετικά στοιχεία βρίσκετε στην Ελλάδα;	Μου αρέσει εδώ. Έχει ωραίο καιρό και φύση. Επίσης, έχει δημοκρατία. Στη χώρα μου είχαμε δικτατορία.
Ποια είναι τα αρνητικά που έχετε	Είχα ένα ατύχημα στην πρώτη μου δουλειά και ο εργοδότης μου δεν με

αποκομίσει;	βοήθησε καθόλου. Με απέλυσε και έμεινα χωρίς δουλειά, ενώ μόλις είχε γεννηθεί το παιδί μας. Στενοχωρήθηκα πολύ. Μετά, όμως, άνοιξα το μαγαζί και τώρα είμαι μια χαρά.
Τι προσδοκάτε για το μέλλον σας στη χώρα;	Θέλω να μείνω εδώ και να αγοράσω το δικό μου σπίτι.
Θα θέλατε να επιστρέψετε στην πατρίδα σας;	Όχι.

Συνέντευξη 10

Από πού κατάγεστε;	Από την πόλη Αλ Μπαμπ, κοντά στο Χαλέπι.
Πόσο ετών είστε;	35.
Ποιο είναι το θρήσκευμά σας;	Μουσουλμάνο.
Μιλήστε μου για την οικογένειά σας.	Οι γονείς μου είναι ακόμη στη Συρία. Εγώ είμαι παντρεμένη και έχω τέσσερα παιδιά. Το μικρότερο γεννήθηκε στην Ελλάδα.
Ποιο είναι το μορφωτικό σας επίπεδο;	Έχω τελειώσει το Δημοτικό.
Εργαζόσασταν στη Συρία; Αν ναι, ως τι;	Όχι.
Πως περνούσατε τον ελεύθερο χρόνο σας;	Φρόντιζα τα παιδιά μου και βγαίναμε έξω.
Για ποιους λόγους εγκαταλείψατε τη χώρα σας;	Επειδή ξεκίνησε ο πόλεμος.
Πότε φύγατε από τη Συρία;	Το 2013.
Ποια διαδρομή ακολουθήσατε μέχρι την Ελλάδα;	Μέσω Τουρκίας.
Μείνατε κάποιο διάστημα στην Τουρκία;	Μερικές μέρες, μέχρι να γίνουν τα χαρτιά μας.
Ποιο ήταν το σημείο εισόδου σας στην Ελλάδα;	Ο Έβρος.
Τι θέλετε να θυμάστε για πάντα από τη ζωή σας, όταν ήσασταν στην πατρίδα σας;	Θα ήθελα να θυμάμαι τα πάντα, το πώς ζούσαμε. Μέχρι που ξεκίνησε ο πόλεμος.
Τι θα θέλατε να ξεχάσετε για πάντα από τη ζωή σας, από την πατρίδα σας;	Τον πόλεμο.
Τι σας λείπει περισσότερο;	Η κατάσταση πριν τον πόλεμο.
Πότε φτάσατε στην Ελλάδα;	Τον Οκτώβριο του 2013.
Πότε ήρθατε στην Αθήνα;	Μετά από λίγες μέρες.
Μιλήστε μου για την πρώτη εντύπωση από τη νέα χώρα υποδοχής.	Είχα ασφάλεια, αλλά ήθελα να γυρίσω στη Συρία.

Μιλήστε μου για την πρώτη σας συναναστροφή με τους Έλληνες.	Μέτρια. Με κοιτούσαν περίεργα, επειδή φορούσα την μαντίλα. Αλλά συνάντησα και ευγενικούς ανθρώπους.
Τι έγγραφα έχετε;	Άδεια παραμονής.
Που μένετε αυτό το διάστημα;	Στο Ίλιον με την οικογένειά μου.
Περιγράψτε μου την καθημερινότητά σας στην Ελλάδα.	Δεν εργάζομαι, οπότε ασχολούμαι με τα οικιακά και τα παιδιά μου. Βγαίνουμε βόλτες με την οικογένεια.
Τα παιδιά σας φοιτούν σε ελληνικό σχολείο;	Ναι.
Ποια είναι η σχέση σας με τους ντόπιους;	Έχω μέτριες σχέσεις. Μένω αρκετές ώρες στο σπίτι, οπότε δεν έχω πολλή επαφή.
Τι θετικά στοιχεία βρίσκετε στην Ελλάδα;	Μου αρέσει η φύση εδώ. Επίσης, η καλοσύνη των Ελλήνων.
Ποια είναι τα αρνητικά που έχετε αποκομίσει;	Η οικονομική κρίση και οι οικονομικές δυσκολίες που έχουμε.
Τι προσδοκάτε για το μέλλον σας στη χώρα;	Θέλω να μείνω εδώ και να έχουμε το δικό μας σπίτι.
Θα θέλατε να επιστρέψετε στην πατρίδα σας;	Όχι. Νιώθω Ελληνίδα.